

VÅRE ROVDYR

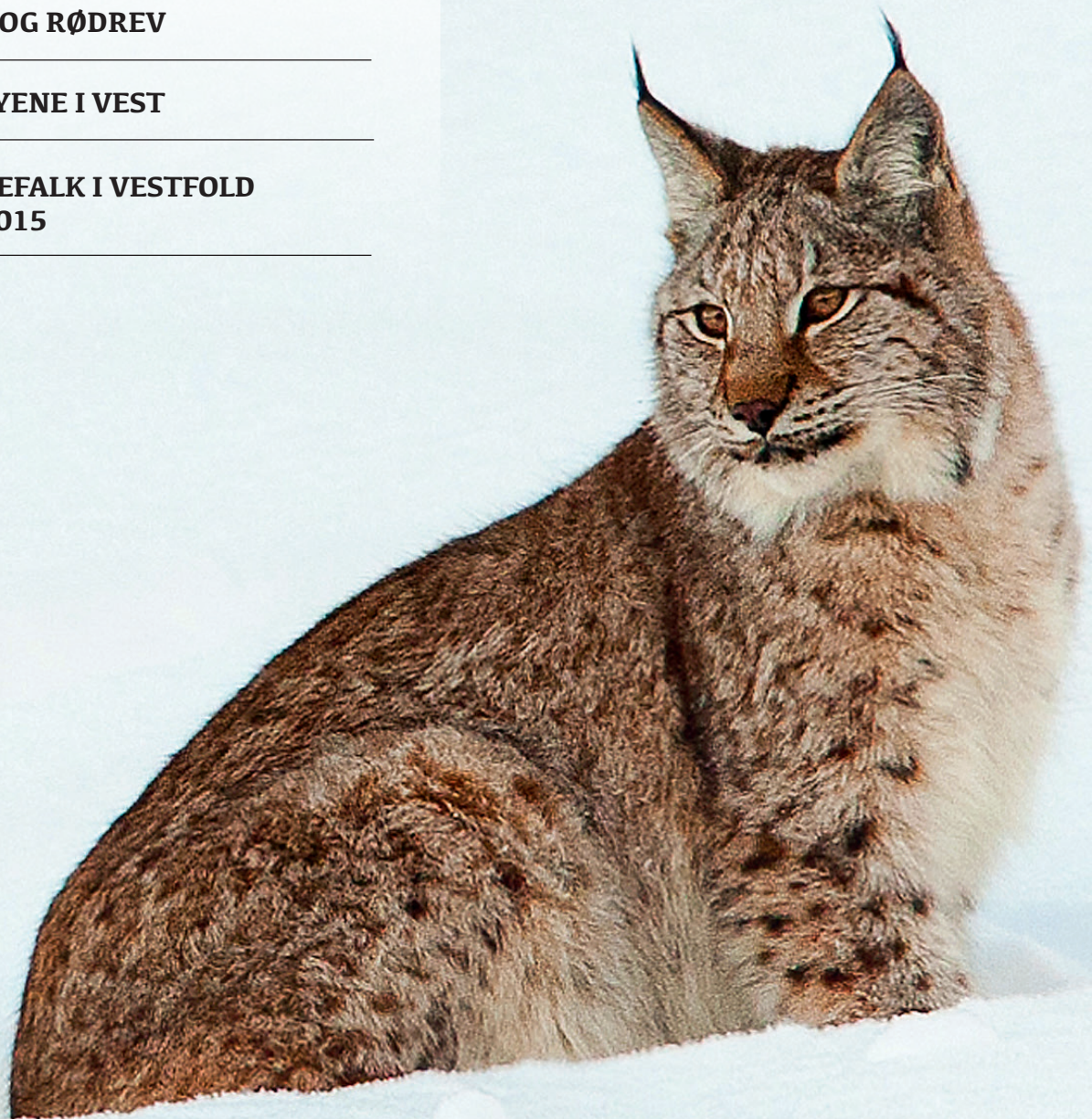
Nr. 1/2016 / Årgang 30

**KONGEØRNFORSKNING
MED ETTERSPILL**

GAUPE OG RØDREV

OTERØYENE I VEST

**VANDREFALK I VESTFOLD
2011-2015**

Forside:
Vill gaupe i Sør-Trøndelag. Jan. 20110.
Foto:
Espen Lie Dahl.

Bakside:
Dyrenes liv.
Typiske skildringer
av Birgitte Møller.

VÅRE ROVDYR

Utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs styre

Ansvarlig redaktør
Ingvild Elise Ihle
ii@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Marius Sjøli

Trykk
BK Grafisk AS
Sandefjord

Internett
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

INNHOOLD

LEDER	SIDE 3
SISTE NYTT	SIDE 4
NY DAGLIG LEADER.....	SIDE 6
LANDETS FREMSTE FORSKERE SKOLERTE STORTINGET OM ULV	SIDE 8
PAUL GRANBERG HAR RUNDET 80 ÅR.....	SIDE 12
GAUPE OG RØDREV	SIDE 16
SISTE NYTT FRA ROVFUGLMOTTAKET	SIDE 19
VANDREFALK I VESTFOLD 2011-2015.....	SIDE 20
KONGEØRNFORSKNING MED ETTERSPILL.....	SIDE 28
OTERØYENE I VEST	SIDE 34
HUBROENS SIDE FOR DE YNGRE	SIDE 39
LESERINNLEGG	SIDE 40
HUND OG HUNDEEIER PÅFØRTE EN MANN I OSLO	
LEGEMSBESKADIGELSE MED DØDEN TIL FØLGE I 2014	SIDE 42

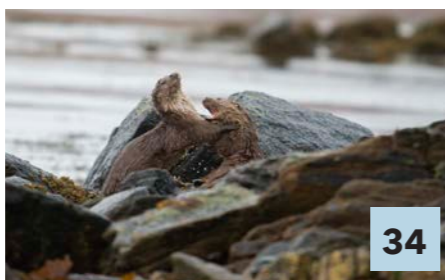
Landets fremste forskere skolerte Stortinget om ulv

8

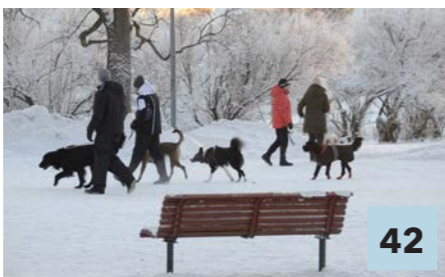
Gaupe og rødrev

16

Oterøyene i vest

34

Hund og hundeeier påførte en mann i Oslo legemsbeskadigelse med døden til følge i 2014

42

LEDER

Annerledeslandet

Det siste nye i den fastlåste rovdyrkonflikten er vardebrenning for naturen, men mot rovdyr sjølsagt! Eller spesielt ulv, da, som sees på som en ytre fiende som vil komme til å invadere landet vårt og legge hver krok øde! Vi har jo hørt eventyret om gutten som ropte ulv litt for ofte. Det kan være helt andre grunner til at vardebrenning kommer på dagsorden igjen i disse geopolitiske urolige tider. Dette arrangementet ble heldigvis en flopp iscenesatt av aksjonistgruppa Naturen for alle. De mener selvfølgelig at naturen helst skal være til for alle de som vil drive med jakt og sau i norsk natur. Deres faunarasistiske hat utelukker visse arter fra kongeriket Norge slik at jegere, sauer og tamrein skal ha fortrinn til å ta seg til rette absolutt overalt. Jegere i Østfold har jo allerede sågar tatt seg til rette inne blant hytter og bolighus hvis vi skal tro avisoppslagene om denne standens bragd på Hvaler. Der ble en eldre kar skutt og såret mens han satt på sin egen utedo i fjor høst. Dom ble nylig avsagt i saken, og heldigvis var domstolen på fornærmedes parti.

Og jegerne har jobbet bra de siste månedene, for nå har de klart å drepe både ulvetispa Frøya i Østmarka, en hel haug med unge hannbjørner og jervemødre med valper likeså. For er man imot rovdyr, og dessuten synes at det er meningsfylt å drepe disse dyrene i arbeidstid og yngletid i beste sendetid på NRK 1, så legger man bare inn en arbeidssøknad til Statens Naturoppsyn (SNO), i visse kretser kalt «bøddelkorpset». For det er nettopp det de framstår som etter

at deres «heltemodige» aktiviteter rundt omkring i Norge i stor grad handler om å «kværke» noe. De er Statens og bondeorganisasjonenes bødler. Yngstemann her hjemme heter Ole Johan og er 10 år. Han lurte på hvorfor de hele tida skulle drepe dyr i disse naturprogrammene, og hvorfor de ikke kunne bedøve de «brysomme» rovdynene og flytte dem til andre områder. Og blir man avvist i søkerkøen i SNO, kan man jo alltid melde seg som lisensjeger og gå mann av huse sammen med haugevis av likesinnede. Får man heller ikke innpass der, er det alltid plass i ei borgerverngruppe som vet å kunne ta loven i egne hender inne på skauen.

Som dere medlemmer skjønner, er det viktigere enn noensinne å stå opp for all denne dyretrakaseringen og det som dere tror på. Vi har dyktige medarbeidere som taler rovdynenes sak, og i den nærmeste framtid vil vi ha en ulvesporing i Østmarka med sentrale politikere og dessuten et medlemsmøte i Moss i regi av foreningens arbeidsgruppe i Østfold.

Planlegginga av årsmøtet lørdag 21. mai i Elverum-traktene er i full gang i

styret, og vi kommer til å legge inn en ekskursjon til foreningens eiendom på søndagen. Så får jeg håpe at riktig mange av dere stiller opp og blir med. Avslutningsvis vil jeg bare få gratulere foreningens store «høvding», Paul Granberg, for vel gjennomført 80-årsjubileum.

God vår og sommer i naturens tjeneste, folkens!

Hilsen Lennart

Ulv ulovlig skutt i Trysil

Den 19. desember 2015 ble politiet varslet av SNO, som under sporing oppdaget blod. Sporene av ulven stoppet også der. En mann i 40-årene fra Trysil innrømmet å ha skutt ulven med viten og vilje. Blodet fra ulven ble sendt til Rovdata i Trondheim for analyse. Rovdata bekreftet at blodet stammer fra den kjente hannulven tidligere registrert i Nord-Sverige. Hannulven var et svært viktig genetisk individ for ulvestammen i Skandinavia. Strafferammen for overtredelse av Straffelovens § 240, annet ledd, ved å minske "en naturlig bestand av fredede organismer som nasjonalt eller internasjonalt er truet av utryddelse" er inntil seks års fengsel.

Foto: Christian Hillman/Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

Alfahannen i Østmarka avlivet

Det var alfahannen i Østmarkareviret, Fenris, som ble avlivet etter at han ble funnet svak og sterkt angrepet av skabb. Miljøforvaltere fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus dro ut for å observere dyret etter flere meldinger om at en ulv med skabb oppholdt seg nær bebyggelse i Enebakk kommune. Ulven ble funnet i svært dårlig forfatning og det ble vurdert at den ikke kom til å overleve. Etter avklaring med Miljødirektoratet ble dyret avlivet på stedet i henhold til lov om dyrevelferd. Petter Wabakken, prosjektleder for ulveovervåkingen hos Høgskolen i Hedmark, uttalte: "Det er ikke unormalt at viltarter som ulv blir smittet av skabb, og også i andre ulvevirer i Skandinavia har vi hatt sporadiske utbrudd. Smittekilder kan for eksempel være rødvæv". Det er nå uklart hva som vil skje med de valpene som er igjen alene, etter at alfatispen ble skutt under elgjakt i høst. Ulvevalper vandrer som regel ut i mars-april, men siden familiegruppen og reviret er oppløst er det vanskelig å si hva som vil skje videre.

Ny klima- og miljøminister

I desember 2015 tok Vidar Helgesen (H) over posten som ny klima- og miljøminister etter Tine Sundtoft (H). Hun har innehatt posten siden 16. oktober 2013. Vidar Helgesen er født i 1968 i Bodø, og er utdannet cand. jur. fra Universitetet i Oslo. Han har vært spesialrådgiver i Det internasjonale Røde Kors i Genève i perioden 1998-2001 og var generalsekretær i International for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) i Stockholm fra 2006 til 2013. Helgesen var statssekretær i Utenriksdepartementet fra 2001 til 2005. Fra 2013 var han statsråd med ansvar for samordning av arbeidet med EØS-saker og forholdet til EU, og stabssjef ved statsministerens kontor. Helgesen har uttalt: "Det er viktig for ulvens overlevelse på sikt i Skandinavia, at genetisk viktige individer som vandrer inn fra Russland/Finland, kan etablere seg i Norge og inngå i reproduksjonen".

Foto: Thomas Haugersveen/Statsministerens kontor.

Utbetalte erstatninger for tap av sau i 2015

Det ble utbetalt 50 979 352 kroner i erstatning for tap av sau og lam til rovdyr i 2015. Erstatningen er for tap av 3123 sau og 17 033 lam. Dette gjelder tall fra alle fylkene samlet i Norge. Erstatningen er fordelt etter samlet 1417 søknader.

For mer informasjon se www.rovbase.no/ Erstatning.

Dokumenterte rovdyrskader utgjør kun 8-10 % av antallet som blir erstattet. De resterende rundt 90 % er basert på

skjønn. Under hver beitesesong er det et tap på nær 100 000 sau uten at rovdyr er inne i bildet. Det betyr at det dør én sau hvert minutt gjennom hele beitesesongen. Over 1000 sauer dør altså hvert døgn uten at rovdyr er inne i bildet.

Fig 1. Erstatning fordelt på skadevolder.

Skadevolder	Antall sau erstattet	Antall lam erstattet	Totalt antall erstattet	Artens andel av totalt tap
Gaupe	491	4076	4567	22,66 %
Jerv	622	5846	6468	32,09 %
Bjørn	1008	938	1946	9,65 %
Ulv	334	1349	1683	8,35 %
Kongeørn	30	1635	1665	8,26 %
Uspesifisert	638	3189	3827	18,99 %
Totalt	3123	17033	20156	100,00 %

Miljødirektoratet har kommet med råd om kongeørnforvaltningen til Klima- og miljødepartementet

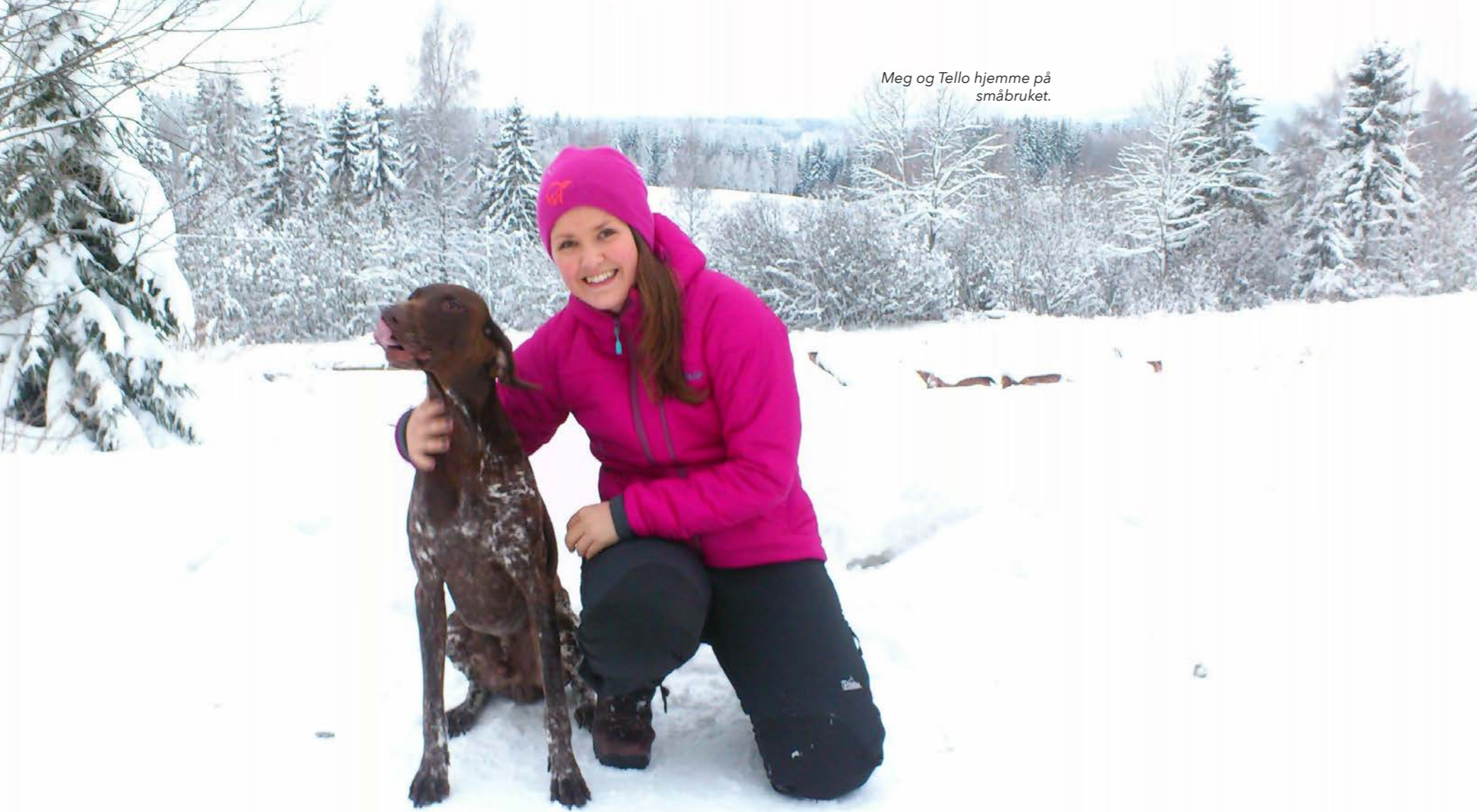
Miljødepartementet anbefaler ingen vesentlig endringer i kongeørnforvaltningen. Kongeørn beveger seg over store avstander, så arten vil derfor være uegnet for geografisk differensiering, slik som forvaltningen er av bjørn, ulv, jerv og gaupe. Dette er også bakgrunnen for at Miljødirektoratet anbefaler videre at fylkesmannen har beslutningsmyndighet for skadefelling og ikke rovviltmyndene. Det gis i dag

tillatelse til å felle skadegjørende ørn i akutte skadesituasjoner. Miljødirektoratet konkluderer med at lisensfelling ikke er egnet for kongeørn. Det er enkeltindivider i begrensede områder som kan gjøre skade på husdyr. En mer generell adgang til å felle kongeørn vil bare ha begrenset skadeskadereduserende effekt. Miljødirektoratet anbefaler videre en revisjon av gjeldende regler for skadefelling av kongeørn.

MILJØ-
DIREKTORATET

Meg og Tello hjemme på småbruket.

NY DAGLIG LEDER

Da var det på tide å presentere meg selv, etter at jeg startet som daglig leder i Foreningen Våre Rovdyr i august 2015. Det som skulle være en myk overgang med informasjon og innføring av tidligere daglige leder Yngve Kvebæk, ble heller en litt krevende start.

Jeg er oppvokst på et småbruk i Ringsaker i Hedmark. Uten naboer, men med skogen rett utenfor døra. Det er egentlig slik jeg liker meg best. Med uttalige turer på beina eller på ski. Med mamma og pappa som fortalte om ulike vekster, hvorfor frøene var plukket av kongla og hvilke spor som befant seg på snøen. Vi har alltid hatt hund, vorstehere som elsker å være med på turer. Ulike idretter har også tatt en god del tid. Fotball, orientering og sykling var de største interessene. Birkebeinerrittet har det blitt syv ganger, senest i 2014. Jeg skal rekke ti ganger før samboeren min, han har tre til nå. Det var forresten samboeren min som klarte å flytte meg vekk fra Hedmark, så vi bor nå i Hokksund.

I oppveksten min har høsten vært reservert til jakt. Enten i områder hjemme, ved setra

som ligger mellom Elverum og Trysil eller ved hytta i Rendalen. Jeg har de tre siste årene selv jaktet rein og elg og jeg felte min første elg for to år siden. Jakten gir meg store naturopplevelser og er noe jeg ser fram til hver eneste høst. Bare det å få sitte og se ut på store åpne, oransje myrer og følge nøye med er spennende. Man vet aldri hva som kan dukke opp. Det kan likeså godt dukke opp ulv på elgposten min, slik det gjorde for pappa og broren min. Seks ulver på post fikk de, en av de største opplevelsene de har hatt. Jeg har sett to ville ulver i mitt liv, ved setra. Så store og rolige, det var et fantastisk syn.

Natur og dyreliv har alltid interessert meg. Det var derfor jeg valgte å skrive masteroppgaven min i statsvitenskap innenfor dette temaet. Eller mer nøyaktig om

forvaltningen av rovdirene og hvordan de regionale rovviltnevdene fungerer opp mot nasjonale målsettinger. Jeg intervjuet alle de åtte daværende lederne for hver enkelt rovviltnevd og analyserte en rekke vedtak og forvaltningsplaner, sammen med de førende stortingsmeldingene vi har om rovvilt. Konklusjonen er for lang til å ta her, men den handler en del om skjønnsutøvelse, nemndenes sammensetning og faglige grunnlag. Jeg var også inne i politikken i Hedmark. Men å fronte rovdyr og en helhetlig natur i fylket viste seg ikke å være så lett.

Så å få kunne jobbe direkte opp mot rovdirene som daglig leder i Foreningen Våre Rovdyr er midt i blinken. Det er forvaltning av rovdyr som engasjerer meg mest, som står for de største frustrasjonene

og er det jeg ønsker å jobbe med. Jeg er også utdannet lektor i samfunnsfag og har jobbet som lektor i ungdomsskolen ved siden av jobben som daglig leder i foreningen. Å jobbe med ungdommer som ikke helt vet hva de vil, hva de skal bli eller hvor de skal finne motivasjonen opplever jeg som svært givende og er en strålende avveksling.

Rovviltpolitikk er et område hvor det visstnok er greit at følelser og myter skal danne grunnlaget for forvaltningen. Her opplever man konstant at sentrale politikere og ledere i diverse organisasjoner serverer samfunnet usannheter og myter gang etter gang. Det er dette jeg ønsker å gjøre noe med, eller i hvert fall bidra til å begrense. Så får man håpe at folk ønsker å

være opplyst, søke faglig kunnskap og oppleve naturen som den skal være. Inkludert de dyrene som hører hjemme der. Med en fungerende næringskjede som man forhåpentligvis husker litt av fra barneskolen. Jeg kunne skrevet en hel del om hvorfor vi skal ha rovdyr, hvorfor man ikke kan dele inn rovviltbestander basert på fylkesgrenser, hvorfor ikke mennesket kan bestemme hvor de ulike artene skal befinne seg og hva de skal spise. Men det tar vi ved en senere anledning! Jeg håper å kunne gjøre en god jobb for styret, medlemmer og meningsfeller i kampen for rovdyr i norsk natur.

Ingvilde Elise Ihle

Ingvilde Elise Ihle
ii@fvr.no

Tur på Hardangervidda.

Petter Wabakken fra SKANDULV under sitt foredrag om betydningen av en økning i ulvebestanden i Norge. Foto: Viggo Ree.

Landets fremste forskere skolerte Stortinget om ulv

Av: Berit Lind
Rådgiver, Foreningen Våre Rovdyr

Ulvens framtid i norsk natur

Det er all grunn til å gratulere Stortingets naturverngruppe med et godt seminar om ulv. Dette fant sted den 12. januar i år. Denne dagen fikk stortingsrepresentantene lære mye om ulv og ulveforvaltning i Norge, noe som er viktig før de skal ta en endelig beslutning om forvaltningen av denne arten. Ulvesonen og bestandsmål på ulv skal opp til behandling i Stortinget i løpet av første halvdel av 2016. I den forbindelse hadde Stortingets naturverngruppe, som ledes av Bård Vegar Solhjell, innkalt til eget ulveseminar på Stortinget.

Tidligere miljøvernminister Solhjell innledet møtet med å presisere at rovdyrpolitikken er et av de viktigste miljøspørsmålene vi står overfor. Han slo fast at ulven er kritisk

truet. Ulven er en kilde til fantastiske naturopplevelser, men den er samtidig grunnlag for sterkt ulike syn som er like sterkt politisk differensiert. Det har vært lite nasjonal debatt rundt ulven, selv om konfliktene er levende i distriktene. Grunnen er at politikken bygger på et bredt politisk forlik, sa Solhjell. Regjeringen har varslet en gjennomgang av bestandsmål, noe som utløser en debatt også om ulvesone, grenseulv osv., fortsatte han.

Flere partier var til stede og hørte på foredrag fra eliten innen norsk rovviltforskning. Møtet var åpent for alle og det var et stort oppmøte fra verneorganisasjoner. Også endel motstandere av ulv hadde funnet veien til Stortinget denne dagen. Til slutt holdt Nina Jensen, generalsekretær i

WWF, en appell til politikere og publikum. Her ble det vektlagt at WWF, Naturvernforbundet og Foreningen Våre Rovdyr i fellesskap har spilt inn krav til en utvidelse av dagens ulvesone på 5,5 % til å omfatte 14,3 % av Norges areal - og videre at vi krever 20 familiegrupper av ulv, hvorav minst 15 helnorske. Hun anbefalte politikerne til å lytte til miljøfaglige råd når de nå snart skal bestemme dette.

Hvor mange ulver har vi i Skandinavia og hvordan teller vi dem?

Jonas Kindberg fra Rovdata i Norsk institutt for naturforskning (NINA) redegjorde for hvor mange ulv som finnes i Skandinavia. Systemet for overvåkingen

er at lokale rovdyrkontakter innhenter registreringer fra naturbrukere, slik som sauebønder mv. Dataene sendes deretter til de regionalt rovviltansvarlige innen Statens naturoppsyn (SNO), hvorpå opplysningene bearbeides og kvalitetssikres av Høgskolen i Hedmark. Enslige ulver på vandring har SNO selv ansvaret for.

Kindberg la frem følgende tall:

- Det finnes 33-35 helnorske ulver.
- 40 ulver har tilhold i Norge som deler av grenserevir mot Sverige.
- I 2014 ble det født to valpekull i helnorske revir, i tillegg fem kull i grenserevir.
- I Norge finnes det seks revirhevdende flokker.
- I Skandinavia finnes det ca. 460 dyr (vinteren 2014/15).
- Sverige tillater ikke ulv i reinbeiteområder, noe som gjør at revirene finnes konsentrert i deler av vårt naboland i øst som ligger tett mot grenseområdene i Norge der vi finner ulv på vår side av grensen.

Det er viktig at publikum sender oss registreringer i www.skandobs.no. Interessante observasjoner blir fulgt opp av SNO, avsluttet han.

Hva betyr en økning i ulvebestanden i Norge?

Petter Wabakken fra SKANDULV mente at bestandsmålene og ulvesonen er det viktigste Stortinget må ta for seg i denne sammenheng. Sverige og Norge hadde en felles stamme, mens den finsk-russiske er stengt bak barrierene Bottenviken og tamreinområder, sa Wabakken. Det hender imidlertid at ulv lykkes med å ta seg igjennom, selv om det er helt opp til 16 år mellom tilfellene da dette har skjedd, sa han. Selv om ulvesonen i Norge oppfattes å være liten, er den faktisk større enn Yellowstone nasjonalpark (der det gjøres mye forskning på ulv, red. anm.). Det er plass til 15-20 flokker innenfor dette arealet, og en fortetting gjør at flokkene krymper revirene. Sonen er altså ikke et lite område for ulv, sa Wabakken. Han var en av de som var svært kritisk til sonen da den ble innført, fordi den ville være konfliktskapende. Nå mener han at motstanden er etablert, og er ikke like kritisk som han har vært. Det er én felles skandinavisk bestand. Vi har et samarbeid mellom landene, men ingen felles bestandsmål. Det utløser konflikt. Utfordringen for norsk sauehold er den svenske rovdyrforvaltningen, sa Wabakken. Han la til at det er 70 revir i Skandinavia og mente det ikke er grunn til å tro at norske revirer har særlig betydning for beitenæringen. Hvis vi ikke aksepterer økt antall ynglinger og samtidig regner inn grenseflokkene så halveres bestanden av stasjonære ulv i

Nina Jensen, generalsekretær i WWF, holdt en sluttappell om hvor viktig og naturlig ulven er for norsk natur. Hun snakket også om våre tre organisasjoners felles innspill om utvidelse av ulvesonen og økning av antall ulvefamilier i Norge. Foto: Viggo Ree.

Tuva Thorson fra Langedrag Naturpark forteller med innlevelse om myter og overtro i forbindelse med ulv - og hvordan kjennskap og kunnskap er løsningen på eventuell frykt. Foto: Viggo Ree.

Berit Lind i Foreningen Våre Rovdyr (venstre) og Tuva Thorson fra Langedrag Naturpark under hyggelig samtale i pausen. Foto: Viggo Ree.

Fra pausen under ulveseminalet på Stortinget 12. januar 2016. De to helt til venstre er NINA-forsker John Odden i samtale med Ola Elvestuen, leder i Energi- og miljøkomiteen. Foto: Viggo Ree.

Norge, la han til. Wabakken viste til rovviltforliket der mindretallet ønsket å utvide sonen nordover der det ikke er sau, og ta ut den sørlige delen der det faktisk er sau. Julussaflokket er allerede nord for sonen, og spørsmålet er om man ikke burde ta inn det nordlige området i fremtiden, sa han. Wabakken tilbakeviste påstanden om at vi ikke har hatt ulv på 100 år. Vi har hatt ulv i hele perioden, og det var ulv som ble skutt på 1800-tallet på Aurskog som er finsk-russisk. Det har alltid vært utveksling, slo han fast. Wabakken kunne fortelle at omfanget av illegal jakt i Norge er stort i forhold til andre land. Når det gjelder risiko for hunder så er det de færreste ulver som dreper hund, sa Wabakken. Han mente det er rom for ulven, siden vi har verdens tettteste elgbestand, og etterlyste svensk kompetanse inn i norsk rovviltforvaltning.

En representant fra salen kunne i etterkant av Wabakkens innlegg fortelle at det fantes eksempler på at det var en meter glippe under gjerdet der sau var tatt i innhegning. Han mente Fylkesmannen ikke hadde kompetanse på bruk av gjerder og at mye konflikt skyldes mangel på kunnskap.

Tap av beitedyr til ulv og andre rovdyr - de aller fleste dør av andre årsaker enn store rovdyr

Seniorforsker John Odden fra NINA for-

talte at to tredjedeler av det totale tap av sau skyldes andre årsaker enn store rovdyr og at det foreløpig er svært mye forskning som dreier seg om rovvilttap og veldig lite forskning på andre dødsårsaker.

Odden refererte også til organisert beitebruk fra SSB:

- 1/3 del av sauetapet blir erstattet som rovvilt drept (erstatningen er basert på skjønn i stort monn).
- 2/3 deler av tapene skyldes andre årsaker.
- Bare 5–10 % av tapene er dokumentert rovvilt drept gjennom obduksjon.
- 1706 sau drepes i gjennomsnitt årlig i Norge i perioden fra 2006 til i dag.
- I snitt for kommunene innenfor sonen erstattes 224 sau årlig som drept av ulv.

De største tapene skjer utenfor ulvesonen som følge av god tilrettelegging av beitebruken innenfor sonen, sa Odden. Han mente at antallet sau som blir tatt av ulv i Norge avhenger av Riksdagen i Sverige og kontorene i Brussel. Det erstattes 100 ganger mer sau i Norge enn i Sverige, dels fordi det er lite sau på utmarksbeite i Sverige, dels fordi det er gjort effektive tiltak for å beskytte de som er der. Derfor trenger vi kunnskap om bærekraftig beitebruk som sikrer både kulturbetinget biomangfold og rovdyr, avrundet han. Dette gjelder også nye saueraser og inngjerding av sau.

Er ulven farlig?

Spørsmålet ble besvart av Tuva Thorson ved Langedrag Naturpark. Hun stilte spørsmål tilbake om hvilket dyr som ikke er farlig og for hvem. Thorson-familien tok inn ulv på Langedrag på begynnelsen av 1980-tallet og har arbeidet med å forstå dyrenes atferd. Er en vill ulv en naturopplevelse eller en fare, spurte hun. Thorson tilbrakte selv lang tid i Alaska for å studere ulv og kunne fortelle at man her oppfattet ulven som en oppryddingsmekanisme for å «ta ut de svake individene og holde jordkloden frisk». – Ulven var menneskenes første husdyr. Storfø og veps koster flest menneskeliv i Norge, og frykt er irrasjonelt, sa Thorson. Hun uttrykte forståelse for at mange mennesker er redde for ulv i nærområdet. Dette forklarte hun med at menneskers frykt for ulv er instinktiv, og konkluderte med at man har en oppgave til å hjelpe folk med ikke å føle frykt. Lytt til naturens stemme, avsluttet hun.

Når det gjelder ulv som tar sau forklarte Thorson dette med at sauens unaturlige bevegelsesmønster får ulven til å tro at det er et svakt dyr som må tas ut. Når ulv har skadet eller tatt mennesker er det når man slipper ut ulv som har hatt omgang med mennesker og som ikke er naturlig sky, sa hun.

Nordmenns holdninger til ulv

Olve Krange fra NINA presenterte sitt arbeid med holdninger til rovdyr. Nordmenn er faktisk ganske positive til rovdyr. Ulven er gjennomgående mer populær enn upopulær i både Sverige og Norge, sa han. Det er vanligere å «like godt» at det finnes ulv i Norge blant de nasjonale utvalgene av respondenter enn blant de spurte i rovdyrområdene.

Ulvebestanden øker i et Europa uten villmark - Norge må skjerpe seg

John Linnell fra NINA hevdet at ulvens predasjon på sau er særdeles høy i Norge, målt i forhold til andre land. – Andre steder bruker man inngjerdet innmark og gjeterhunder og har klart å takle utfordringene som utløses av ulvens tilbakekomst. Linnell mente det er pinlig å se Norge beskrive sin ulveforvaltning i internasjonale fora med diskusjoner rundt elefanter, tigre osv. Linnell satt selv i det europeiske utvalget som har definert de skandinaviske målene for ulveforvaltningen.

Under temaet inngjerding, vokterhunder og lønn til gjeterne kunne Linnell fortelle at et typisk europeisk ulverevir ikke er i villmark, men i et såkalt flerbrukslandskap der ulvene kan leve tett på mennesker. I Tyskland har ulvebestanden økt fra nær null til bortimot 30 flokker på bare 15 år. De har nesten like mye sau i Tyskland som i Norge, men sauene går inngjerdet. Samtidig har Tyskland investert ti ganger så mye i forebyggende tiltak, som inngjerding, bruk av vokterhunder m.m. som i erstatninger. Det er ingen jakt på ulv i Tyskland. I Frankrike, der ikke all sau er inngjerdet, er det større tap av sau til ulv enn i Tyskland. Men det er likevel investert ganske mye i forebyggende tiltak, blant annet i 1200 vokterhunder i Alperregionen og lønn til gjeterne.

Til tross for en del tap har franskmennene akseptert at ulven er tilbake og at den fortsatt skal være der i fremtiden. Det er rundt 300 ulv i Frankrike og det er lisensjakt på dem. Verken Frankrike eller Tyskland har satt noe øvre tak for hvor mange ulv de kan ha i landene.

Avslutning

Den fremste kompetansen vi har på rovdyr har vært til stede i salen, mente Solhjell - og rundet av med å si at det ikke var rom for spørsmål eller kommentarer - noe mange hadde ønsket seg.

LESERINNLEGG

Mulig løsning av ulvekonflikten?

Av: Paul Granberg

Storingsrepresentant Gunnar A. Gundersen (H) vil ikke ha ulv i Norge. Han mener tydeligvis at vi uten konsekvenser kan manipulere dyrelivet og det øvrige naturgrunnlaget nøyaktig slik det til enhver tid best passer lommeboken. Men skal det bli noe i lommeboken på sikt, må noen ta ansvar for å bevare naturgrunnlaget. Det ansvaret vil Gundersen uten videre skyve over på Russland. At Russland skal ta vare på deler av norsk naturkapital må være en ny linje i Høyres politikk, men han om det. Politikere er glade i å reise og forhandle, ser det ut til – så la oss gjøre det tankeeksperiment at vi sender Gundersen over til Putin:

Nå har det seg engang slik at også russerne finner ulven brysom. Gundersen vil sikkert fremheve at Russland har enorme, øde områder hvor ulven kan leve uten å komme i konflikt med mennesker. Da vil Putin kunne fortelle at det knapt finnes ulv i de virkelig øde områdene, ut fra den enkle kjennsgjerning at mennesket har beslaglagt de mest produktive landskapsområdene til bosetting, jordbruk og annen næringsvirksomhet, og at ulvens næringsgrunnlag lever i de marginale rester av disse områder, tett på folk – akkurat som i Norge.

Russland har dessuten ansvar for flere andre brysomme dyrearter, og det er derfor lite trolig at Putin vil finne seg i å ta på seg Norges andel av det langsiktige og globale ansvaret for ulven, uten motytelser. Det kan jo være så mangt, men Russland har eneansvar for å bevare den sibirske tigreren. Siden det bør være gode biotoper for 2–3 familiegrupper av denne dyrearten i Østerdalen og nedover i Solør, må vi tro at Gundersen finner en slik motytelse akseptabel (!). Men på bakgrunn av at ulven har hevdet hjemstavnssiden siden istiden og at Norge i sin tid hadde 200–300 familiegrupper av ulv, er det ikke sikkert at Putin er fornøyd med det. Russland har også et delansvar for snøleoparden, slik Norge har for ulven, og denne arten bør finne seg til rette i Lyngsalpene og deler av Finnmark. Russland får jo fortsatt eneansvaret for bl.a. amurleoparden som trenger strengt vern. Alle disse artene har kontaktflater mot mennesker som har krav på livskvalitet og er avhengige av husdyr.

Dette tenkte scenarioet viser den utrolige egoismen som ligger i bunnen av Gundersens rovdyrpolitikk og som han forsøker å skjule bak en påtatt manglende biologisk innsikt. Sett i et globalt perspektiv er slike holdninger uakseptable og ingen må tro at slike holdninger hos norske politikere ikke blir lagt merke til i både øst og vest.

Paul Granberg og Ragnhild Streitlien i hjemmet på Koppang under gebursdagsfeiringen den 20. januar 2016. Multene på bløtkaken er plukket i Osen. Den 80 år gamle naturmannen og tidligere FVR-lederen er fortsatt aktiv i felt og som skribent. I tillegg gir han jevnlig gode råd i ulike faglige og forvaltningsmessige sammenhenger. Foto: Rune Bjørnstad.

Paul Granberg har rundet 80 år

Av: Viggo Ree

Foreningen Våre Rovdyrs første formann fylte 80 år den 20. januar 2016. Det var nær 30 år etter at foreningen ble stiftet. Paul Granbergs lederartikkel i det første heftet i den første årgangen av Våre Rovdyr i 1987 hadde overskriften "Som spor i vårsnø". Senere sørget han for mangt et skriftlig bidrag til vårt medlemstidsskrift.

Også gjennom alle år etter at han overlot ledervet til Morten Bilet i 1990 har Paul skrevet artikler og debattinnlegg til både *Våre Rovdyr*, andre tidsskrift og ulike aviser. Hans omfattende fagkunnskap, betydelige historiske oversikt og skarpe penn har vært hans varemerker.

Osing

Paul og jeg har en felles plattform ved at vi begge er født i Nordre Osen i Åmot kommune i Østerdalen. Han vokste opp på den lille plassen Østa innenfor myrer og skoger

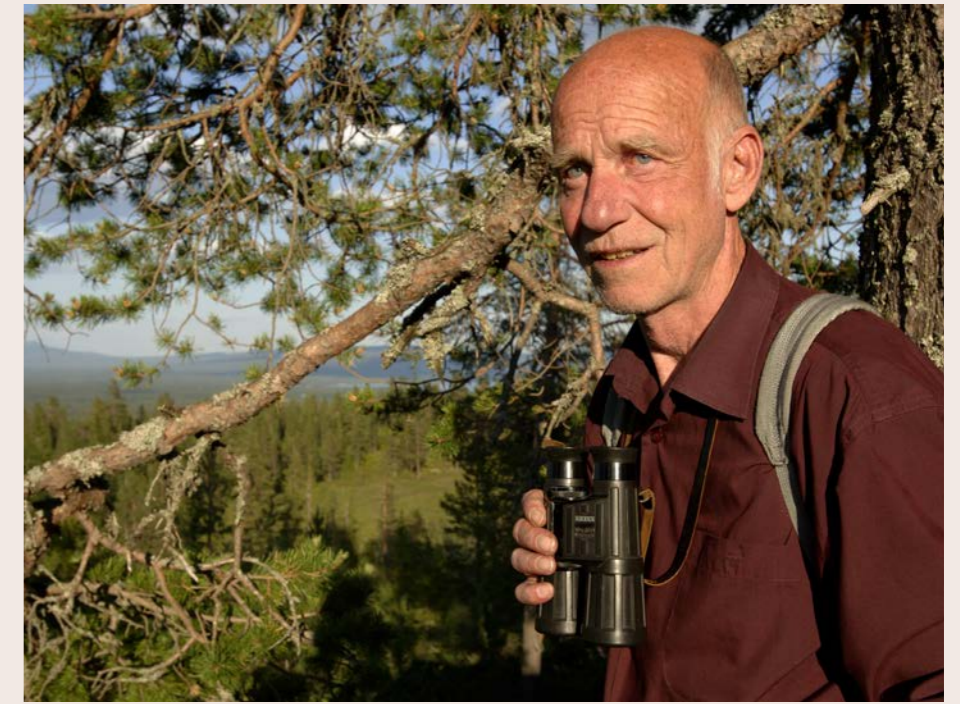
nordvest for Osensjøen, mens jeg tilbrakte mine første år på en gård ved den samme innjøens østbredd. Med en aldersforskjell på 14 år hadde vi naturlig nok ikke mye kontakt på 1950-tallet. Men Paul har fortalt at han husker meg som en liten gutt med lange lyse krøller mens jeg bodde på Skavern sørøst for Osneset. Når Paul og jeg har vært sammen på turer i utlandet har vi moret oss med å si "osinga erobrer verden!" til hverandre.

Tømmerhogst, feltassistanse og militærtjeneste

Mens jeg tilbrakte mine barneår på Osen-gården startet Paul sin yrkeskarriere i en alder av 15 år. Han var da i hovedsak skogsarbeider med øks, tigersvans og barkespade. Motorredskap hadde ikke fått noen plass i skogbruket på det tidspunktet. Allerede som 16-åring fikk Paul anledning til å være assistent noen uker for Dr. philos. Edvard K. Barth under feltarbeid på Dovre og i Rondane. Forskerens lune kommentarer til

mange av tenåringens nedarvede forestillinger om biologiske "sannheter" ga grobunn for en helt annen og kritisk tenkemåte. Et par år senere kom Paul i kontakt med Dr. philos. Yngvar Hagen, som i mange år var sjef for Statens viltundersøkelser. Gjennom flere år var den unge osingen i perioder hans feltassistent under ulike biologiske undersøkelser, bl.a. under Stortjernet-prosjektet i Åmot (se *Våre Rovdyr* 2/2008). Det var i den tiden begrepet økologi kom på kartet, og deres samtaler om avhengighetsforhold og sammenhenger innen biologien var av uvurderlig verdi for Paul. Hagens bok *Rovfuglene og viltpleien* fra 1952 var det første større skriftlige arbeidet i vårt land som brakte forståelse for disse artenes betydning i naturen.

Fra 1956 avtjente Paul sin verneplikt gjennom 18 måneders militærtjeneste i Luftkommando Nord-Norge. Her var han i

I løpet av 2005 fulgte naturfilmskaperen Arne Nævrå naturmannen fra Osen både på hjemplasset i Åmot og andre steder i Skandinavia. Det resulterte i en fjernsynsdokumentar om Paul som fikk tittelen "Gubben mot strømmen". Her er hovedpersonen portrettert nær barndomshjemmet på Østa denne sommeren - nær bjørnetraktene i Gråfjell. Foto: Arne Nævrå.

sanitetstjenesten. Det er artig å tenke på at jeg i det samme tidsrommet bodde og gikk mine første to folkeskoleår i nabo-bygda Deset.

Utdannelse og arbeid

I årene som fulgte sørget Paul for videre skogbrukspraksis og han var elev på en toårig folkehøgskole. Deretter fulgte skogtekniker- og utmarksteknikerutdanning på Evenstad skogskole – og så ett års grunntutdanning i fotografi i Trondheim. Hans to første arbeidsår ble viet skogtaksering og driftsplanlegging innen skogbruket. Arbeidsfeltet var hele Sør-Norge.

Pauls første jobb innen viltstell ble en realitet i 1966. Han ble da ansatt som jakt- og fiskekonsulent i Stor-Elvdal. Kommunen var en forsøksbygd i viltstell, og Paul var daglig leder for en treårsperiode. Samtidig hadde han oppsynsplikt og begrenset politimyndighet, og tilsvarende oppdrag fulgte han i større eller mindre grad gjennom de etterfølgende om lag 30 årene. Det startet høsten 1969 med vikariat og senere ansettelse i viltforskningen på Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske i Trondheim. Hjørt var hovedarbeidsområdet, men med en del oppgaver i tillegg – bl.a. flytelling av villrein. Fotografering var en nøkkelfaktor i denne sammenheng. I denne perioden vikarierte Paul også ett år i forvaltningens distriktstjeneste – som assistent hos viltkonsulenten for Øst-Norge. Etter sju år i Direktoratet sa Paul opp sin stilling. Det var like før julen i 1976, og han gjorde det med skriftlig begrunnelse!

Deretter vendte Paul tilbake til Evenstad – på skolen hvor han hadde fått sin skogbruksutdanning. Her var han først fulltidsansatt som faglærer i viltstell, senere som timelærer. På siste halvdel av 1980-tallet arbeidet Paul noen år som freelancer innen viltstell og skogbruk, med hovedvekt på flytelling av villrein og elg. Det ble også en del oppdrag vedrørende forekomst og skader av store rovdyr, som i denne perioden begynte å gjøre seg gjeldende. På dette tidspunktet var det ikke etablert faste erstatningsordninger og Statens naturoppsyn var om lag ti år unna sin oppstart. Pauls lederrolle i FVR fra 1986 fant sted i en periode da norsk rov-viltforskning og -forvaltning gjennomgikk store endringer. Mange viktige innspill fra naturvernensiden på den tiden skyldtes ikke minst hans initiativer og engasjement.

Rovdyropplevelser i inn- og utland

Paul fant sitt første bjørnespor i 1949. Det var like ved hjemstedet Østa i Osen. Da 13-åringen så dette store sporet lovet han seg selv at et slikt dyr skulle han se i skogen en gang! Men Paul skulle bli over 40 år før han fikk oppleve sin første europeiske brunbjørn i naturlige omgivelser. Da hadde han allerede sett både løver, leoparder, geparder og grizzlybjørner under sine utenlandsreiser. Senere har det blitt vel 200 brunbjørner, men bare tre av disse i Norge! Tatt i betraktning av at Paul stort sett har levd hele sitt liv i norske bjørnetrakter – og bare oppholdt seg 2-3 måneder i svenske og finske bjørnemar-

Et av rovdirene som har fascinert Paul mest er ulven. Hans artikler om artens tilstedeværelse i Hedmark gjennom 1900-tallet var viktige bidrag i forståelsen av forekomst og bestandsutvikling. Dette individet ble fotografert i den finske villmarken høsten 2015. Foto: Paul Granberg.

ker der majoriteten er observert – sier dette noe om ulike bestandstettheter!

Gjennom årene har Paul representert FVR på flere internasjonale rovviltkonferanser, bl.a. under bjørnekonferansen i Romania i 1999 og flere av de tradisjonsrike vargsymposiene i Sverige. Han er fortsatt jevnlig på reisefot, og besøkte bl.a. Portugal høsten 2015.

Viktige rovdyrartikler

Blant Pauls mange artikler om store rovdyr er hans bidrag i *Norsk Natur* Nr. 3-1981 et av de viktigste. Under overskriften "Hedmarks-ulven – et liv i det skjulte?" gjennomgikk han registreringer av arten i dette fylket gjennom mange tiår – med spesiell fokus på forekomsten gjennom 1960- og 1970-tallet. En oppfølger kom i Norsk Zoologisk Forenings tidsskrift *Fauna* Nr. 1-1992 med tittelen "Hedmark – Norges største ulvefylke i etterkrigstiden?". Denne artikkelen ble også offentliggjort i *Våre Rovdyr* Nr. 2-1992. En av hans mest betydningfulle bjørneartikler – "Forsvaret truer Sør-Norges siste bjørneområde!" – ble publisert i *Fauna* Nr. 3-1993.

Pensjonisttilværelsen

Paul giftet seg med sin Ragnhild først på 1980-tallet. Da bodde de i Follebu. Etter 20

års opphold i Gausdal kommune flyttet de i 1996 til Koppang i Stor-Elvdal. Her har de tilbrakt mesteparten av pensjonisttiden. Det er alltid trivelig å stikke innom hjemmet deres under reiser gjennom Østerdalen. Da blir det raskt servering og en hyggelig prat. Å oppleve deres gjestfrihet, lune humor og gemyttelighet er alltid like inspirerende.

I januar 2006 viste NRK Fjernsynet filmen "Gubben mot strømmen". Denne dokumentaren var viet Pauls liv og virke og var laget av naturfilmskaperen Arne Nævra. Han fulgte den sympatiske skogmannen gjennom årstidene i ulike naturmiljøer i 2005, bl.a. i barndomstraktene der gutten hadde en 7,5 kilometer lang skolevei. I filmen fikk vi også se Paul under feltstudier og fotografering av bl.a. brunbjørn og hjort. Dokumentaren er en hyllest til naturverneren, dyrevennen og hedersmannen fra Osen – og den kan fortsatt iakttas på NRKs nettsider.

Storparten av Pauls arbeid gjennom livet har dreid seg om det såkalte "matviltet" og skogbruk. Han har bl.a. lang erfaring som storviltjeger. Det var først som pensjonist at mesteparten av tiden ble viet de store rovdirene. I dag er det nok få som forbinder hans navn med annet enn rovdyr. Manns minne varer som kjent ikke særlig lenge!

En sjelden gang møter Paul igjen enkelte av sine gamle elever som kan fortelle at de har hatt nytte av det de fikk med seg fra hans undervisning. Slike tilbakemeldinger setter han stor pris på.

Livsvisdom

Som ungdom hørte Paul følgende uttalelse fra en eldre og erfaren herre: "Når ny viten går på tvers av gammel tro, skjer det noe rart i hodet på folk!" Opp gjennom årene har han tenkt mye på dette utsagnet og forstått det bedre og bedre jo eldre han har blitt. Paul kommenterer dette i dag: "I slike tilfeller er det ingen forklaring som er mere fantasifull enn at den tolkes som bedre enn den dokumenterte viten. Motsatt er det i de tilfeller da forskning kan bekrefte at fakta stemmer med gammel tro. Da heter det at "dette har vi jo alltid visst, så det behøvde man da ikke forske på". Selvfølgelig skal man være kritisk også overfor forskning, men da må man være like kritisk overfor den etablerte tro. Er man ikke det, bygger man sine forestillinger på en form for religion og ikke på faktisk og etterprøvable viten."

*

Ledelsen i FVR gratulerer Paul med sine 80 år og takker for den mangeårige innsatsen han har bidratt med for rovdirene og mangfoldet i norsk natur.

Brunbjørn i de dype finske grenseskoger mot Russland høsten 2015. Det gikk 66 år fra Paul så sitt første spor av arten ved barndomshjemmet i Osen til han opplevde denne bamsen på nært hold i vårt naboland. Foto: Paul Granberg.

Gaupe og rødrev

Rødrevstammen drar nytte av dyrket mark og mildere klima, men begrenses av gaupe. Antallet rødrever kan komme til å øke når klimaet blir varmere, såfremt ikke også gaupa øker i antall. Forholdet mellom gaupe og rødrev kan også samtidig påvirke andre arter i økosystemet. Dette beskrives av tre forskere som har studert samspillet mellom rovdyr, mennesker, landskaps- og klimatiske forhold i Europa og Asia.

Av: Marianne Pasanen-Mortensen, Markku Pyykönen och Bodil Elmhagen. Foto: Hans Ring

I de seneste år har det blitt mer og mer fokus på hvordan store rovdyr kan påvirke økosystem ved å begrense bestandene av både planteetere og mindre rovdyr og med det både øke bestandene av mindre byttedyr og gi bedre vekstvilkår for vegetasjonen. For eksempel kan gaupe drepe rødrev for å minke konkurransen om felles byttedyr som rådyr, hare og skogsfugl. I tillegg skjer det at gaupe spiser rødrev, særlig om det er dårlig tilgang på andre byttedyr.

Rødreven har på sin side siden begynnel-

sen av 1900-tallet utvidet sitt leveområde nordover til den arktiske tundraen, der den konkurrerer med den mindre fjellreven.

Nå kan vi også vise til at gaupas tilstedeværelse har så sterk innvirkning på rødrevstammen at den kan begrense den økningen av antallet rever som ellers kunne forventes med et varmere klima eller når landskapet forandres med mere åkerlandskap – to faktorer som øker mattilgangen for rødreven.

Ettersom høy bestand av rødrev kan utøve

et hardt press på dens byttedyr så har gaupas tilstedeværelse en viktig rolle i det svenske økosystemet. Hvor mye gaupa desimerer rødreven kommer an på hvor høy gaupebestanden er.

I Europa og Asia lever gaupa hovedsakelig i skogsområder med harde vintre, dvs. lavproduktive områder som egner seg dårlig som dyrket mark. Både gaupe og harde vintre begrenser rødrevens levevilkår, og derfor er det liten tetthet av rødrev i disse områdene.

I de deler av Europa og Asia som gaupa har blitt fortrent og utryddet er klimaet bedre for dyrking av jord og en stor del av landskapet er oppdyrket, noe som favoriserer rødreven som finner mye små byttedyr på åkrene. Sammen med fraværet av gaupe bidrar det til å opprettholde en høy bestand av rødrev. I gjennomsnitt finnes det ti ganger flere rødrever her enn i de deler av Europa og Asia der gaupa finnes. Aller tettest bestand av rev finnes i områder der landskapet består av omtrent en tredjedel dyrket mark – antagelig på grunn av at der finnes god tilgang til mat og god tilgang på skog der de finner gode hiplasser.

Også i Midt-Sverige er landskapet velegnet for rever, med et ganske mildt klima og nesten en fjerdedel dyrket mark. Slik har det ikke alltid vært. Både landskapet, klimaet og forekomsten av gaupa har variert

de siste 200 år.

Gjennom å analysere gamle og nye kart, temperaturdata og rovdyrdata har vi dannet oss et bilde av hvordan miljøet og gaupebestanden og revebestanden har blitt forandret. I begynnelsen av 1800-tallet kan det

”

Ettersom høy bestand av rødrev kan utøve et hardt press på dens byttedyr så har gaupas tilstedeværelse en viktig rolle i det svenske økosystemet.

ha vært dobbelt så mange gauper i Midt-Sverige som i dag, mens andelen dyrket mark var lavere og vintrene kaldere.

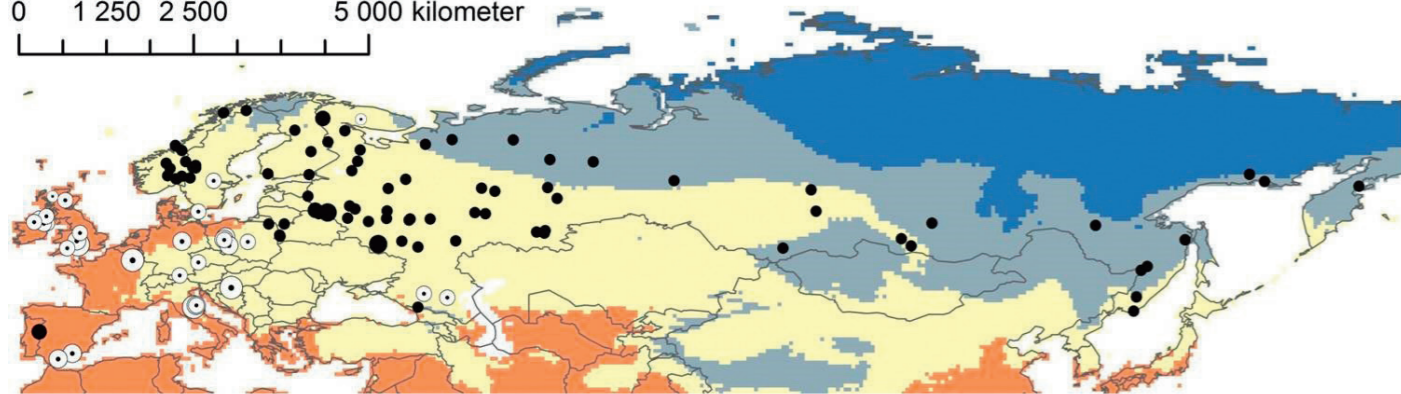
For rødreven betydde det sannsynligvis dårligere tilgang på den viktigste maten, smånagere, sterkere konkurranse med gaupe om byttedyr som hare og annet småvilt, og en høyere risiko for å bli drept av gaupe. Bestanden av rev var derfor lavere enn i dag.

På siste halvdel av 1800-tallet ble gaupa utryddet i Midt-Sverige som følge av en landsomfattende kampanje for bekjem-

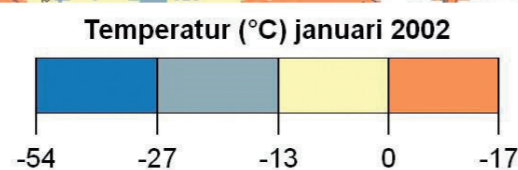
pelse av store rovdyr. Samtidig ble jordbruket intensivert og på begynnelsen av 1900-tallet besto landskapet av nesten like mye dyrket mark som i dag. Dessuten var vintrene mildere enn på 1800-tallet. I gaupas fravær økte rødreven i antall, noe som ble ytterligere forsterket gjennom den økende mattilgangen som det intensiverte jordbruket og det mildere klimaet førte med seg. Vårt estimat indikerer at det derfor fantes betydelig flere rever på begynnelsen av 1900-tallet enn på begynnelsen av 1800-tallet. Det samsvarer også med jaktstatistikk som viser at betydelig flere rever ble felt eller fanget på begynnelsen av 1900-tallet enn på begynnelsen av 1800-tallet.

I dag, på starten av 2000-tallet, er antallet rever igjen litt lavere, til tross for at vintrene er blitt enda mildere. Grunnen er at gaupa har kommet tilbake, men ettersom det bare finnes omtrent halvparten så mange gauper i dag som for 200 år siden i landet, så har gaupa ikke desimert revene til samme lave antall som tidligere. Dersom revestammen skal minke til sine tidligere lave nivåer trengs flere gauper i dag enn på begynnelsen av 1800-tallet.

0 1 250 2 500 5 000 kilometer

Rödrävar/km ²	
med lodjur	utan lodjur
• 0 - 0,5	○ 0,02 - 0,05
● >0,5 - 1,0	⊙ > 0,05 - 1,0
● >1,0 - 1,6	⊙ > 1,0 - 2,0
	⊙ > 2,0 - 4,3

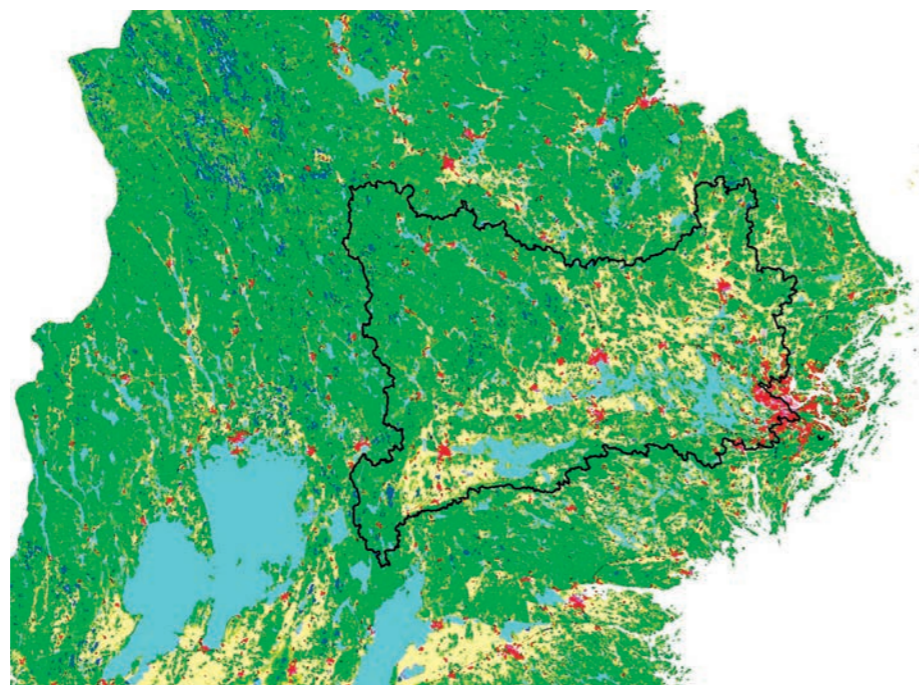

Går vi fram i tiden og anslår hvor mye rev det vil finnes om 40 år, når vintrene forventes å være enda mildere enn i dag, så tyder vårt resultat på at gaupestammen måtte fordobles for å kunne holde revestammen på dagens nivå.

Diskusjon: «Gaupa kan bidra til å bevare det biologiske mangfoldet i framtida»

Men en økning av antall gauper er ingen selvsagt sak. For det første kreves det at vi aksepterer flere gauper, selv om de konkurrerer med oss om jaktbart vilt og iblant dreper beitedyr. For det andre betinger det at det finnes nok mat for gaupa, og det er ikke sikkert at landskaps- og klimaforandringer påvirker gaupas viktigste byttedyr i samme grad som revens viktigste byttedyr. Dessuten trenger gaupa store leveområder, mens reven til og med kan leve inne i byer. I områder som er sterkt påvirket av menneskelig aktivitet er det altså ikke sikkert at det finnes forutsetninger for at gaupa kan begrense antallet rever til samme lave antall som i områder som er mindre påvirket av menneskelig aktivitet.

I tillegg skal man huske at selv om tette bestander av rev kan ha en begrensende virkning på visse arter, deriblant rådyr, hare, storfugl, orrfugl og mår, så har reven sin funksjon i økosystemet. Den kan også holde antall mink nede, som er en introdusert art i både Sverige og andre europeiske land. Kanskje kan rødreven også bidra til i noen grad å begrense smågnagere som drar fordel av landskaps- og klimaforandringer. Framtidens klima- og landskapsforandringer

kommer til å ha en kompleks påvirkning på antallet ville dyr i landskapet, der gaupa kan komme til å spille en viktig økologisk rolle for å begrense følgene. Det kan i det lange løp bidra til å bevare det biologiske mangfoldet.

Les mer i den vitenskapelige artikkelen:

"Where lynx prevail, foxes will fail – limitation of a mesopredator in Eurasia" av Marianne Pasanen-Mortensen, Markku Pyykönen och Bodil Elmhagen. *Global Ecology and Biogeography*, (2013) 22, 868–877.

SISTE NYTT

Fotos: Kari Grenaker.

Rovfuglmottaket

FVRs rovfuglmottak i Nes i Akershus driftes av familien Sjøli/Grenaker med Geir Sjøli som hovedansvarlig. Behandlingstrengende rovfugler fra Østlandsområdet blir her behandlet og rehabilitert. Mottaket har ulike innendørsseksjoner tilpasset arter med ulike behov, og det er konstruktivt samarbeid med veterinær. Andelen individer med vellykket resultat er på linje med eller bedre sammenlignet med tilsvarende mottak både i Norge og andre deler av verden.

Etter at høsten kom ble det færre pasienter å ta hånd om. Vi fikk inn to spurveugler. Den ene fra Skogbygda i Nes der den hadde flydd på et vindu. Den levde i to dager før den døde, antagelig av indre blødninger.

Den andre hentet jeg ved togstasjonen på Seterstøa i Nes. Ugla hadde en alvorlig vingeskade som ikke lot seg behandle. Etter samråd med veterinær ble den avlivet. Begge uglene vil bli sendt til Roar Solheim ved Agder Naturmuseum for å skinnlegges. Det ble en trist slutt på året etter flere vellykkede rehabiliteringer.

Noen ganger får vi spørsmål om hvorfor vi driver med rehabilitering av rovfugl, og ikke lar naturen gå sin gang? Slik det er blitt går ikke naturen sin gang lenger. Vi mennesker lager til så mange innretninger som fuglene skader seg på. En innsats for å hjelpe de mest utsatte og rødlistede artene vil muligens ha en positiv effekt lokalt istedet for "å ha det ihjel", som har vært, og dessverre ofte er praksis fremdeles. Det er imidlertid gledelig at viltneemdene i noen kommuner, samt viltforvalteren hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus er klar over vår virksomhet, og henvender seg til oss.

Geir Sjøli

Foto: Børre Østensen.

VANDREFALK I VESTFOLD 2011-2015

Bestandsutvikling og hekkesuksess

Av: Odd Frydenlund Steen

Innledning

Vandrefalkens situasjon har endret seg enormt i et tidsperspektiv som strekker seg 60-70 år tilbake. Etter en katastrofal bestandsnedgang som startet før 1950 gikk det raskt mot utryddelse i Norge og Sverige midt på 1970-tallet. Bestanden i Norge stupte på et par tiår fra kanskje flere hundre par til under ti par. En tilsvarende nedgang fant sted ellers i Europa og Nord-Amerika (Hickey 1969, Ratcliffe 1970, 1980, Bijleveld 1974, Lindberg 1975, 1977, 1985). Denne katastrofen var forårsaket av utstrakt

bruk av miljøgifter (pesticider) som hovedsakelig ble brukt i landbruket. Nedgangen førte til at norske miljøvernmyndigheter klassifiserte arten som utrydningstruet (Christensen og Eldøy 1988).

Miljøgiftene ble oppkonsentrert gjennom byttedyrene og reduserte forplantningsevnen til falkene. Konsekvensen var egg som ikke tålte ruging på grunn av skallfortyning, fosterdød og voksne falker som var så forgiftet at de døde. Flere pesticider ble forbudt å bruke etter at de økologiske konsekvensene ble dokumentert, blant annet ble DDT forbudt i Norge i 1971. Dette skjedde for øvrig samme år som vandrefalken ble totalfredet her til lands.

Som om ikke dette var nok så var det statlig skuddpremie på all rovfugl i Norge fram til 1933. Jeger- og fiskerforeninger og Norsk Brevdue Union videreførte denne feilslåtte forvaltningsordningen til fredningen endelig kom nesten 40 år seinere.

Dette dramatiske hendelsesforløpet var bakteppet for dannelsen av *Prosjekt Falk* midt på 1970-tallet og seinere *Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge* i 1988. Sistnevnte prosjekt omfattet fylkene Akershus (inkludert Oslo), Buskerud, Telemark, Vestfold og Østfold. Alle gode krefter innen det ornitologiske miljøet og miljøvernorganisasjonene (WWF, Naturvernforbundet) var engasjert og arbeidet fra starten av mot

samme mål – vandrefalken skulle tilbake som fast hekkefugl i norsk fauna. Mesteparten av arbeidet foregikk på et reint ideelt grunnlag. Med god hjelp fra det svenske *Prosjekt Pilgrimsfalk* i Sverige ble det med ulike reproduksjonsfremmende tiltak snart fart på reetableringen av bestanden (for nærmere omtale av dette, se Steen 1995, 2016). I dag er vandrefalk igjen en ganske vanlig hekkefugl, og den var ikke lenger blant de rødlistede artene da rødlisten kom høsten 2010 (Kålås mfl. 2010).

Feltmetodikk

Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge har drevet med kartlegging av vandrefalk i hele perioden fra 1988 til 2015, og flere år før dette også. I praksis har det foregått kartlegging og overvåking av vandrefalk i godt over 30 år i fylkene rundt Oslofjorden. Bestandsutviklingen er derfor godt dokumentert. Hovedmålsettingen har også vært å kartlegge bestand, overvåke hekkende par og følge bestandsutviklingen. Det har i tillegg vært stort fokus på å registrere ungeproduksjonen på hekkeplassene. Dette krever at det ideelt sett bør gjennomføres minst tre besøk til hver kjente lokalitet i løpet av sesongen, som for øvrig starter i mars når falkene vender tilbake til sine hekkeplasser fra overvintringsområdene. Etter en første kontroll i løpet av etableringstiden i mars-april besøkes hekkeplassene i rugefasen i mai og til slutt i ungeperioden i juni-juli for å registrere antall flygedyktige unger. Ungetallet gir grunnlag for beregning av hekkesuksessen, som sier noe om bestands-

utviklingen.

Feltregistreringer på hekkeplassene foretas på god avstand fra hekkebergene, og det brukes gode kikkerter og teleskop med zoom for å kunne gjøre mest mulig detaljerte observasjoner. Observasjonsavstanden er vanligvis fra 300 til 700 meter.

Et tilbakeblikk på vandrefalkens situasjon i Vestfold

Vestfold er på tross av sitt begrensede areal et fylke med en solid status for vandrefalk. Feltinnsatsen har variert fra år til år med hensyn til kartlegging av hekkeplasser, men oversikten på arten er god. I denne artikkelen er det lagt mest vekt på hva som ble registrert av bestandsutvikling, hekkeaktivitet og ungeproduksjon i Vestfold i årene fra 2011 til 2015. Men før vi ser litt nærmere på de siste årenes hekkesuksess i Vestfold skal vi ta et lite historisk tilbakeblikk på vandrefalkens status i fylket de siste tiårene.

Gjennom intervjuer av jegere har vi fått et brukbart bilde av vandrefalkens situasjon fram til 1970-tallet. I følge rovviltjegere forsvant de siste parene av vandrefalk i Vestfold fra hekkeplassene utover på 1960-tallet. Før det var vandrefalken etablert over hele fylket, trolig med et antall par vi har sett igjen de siste årene. Jegere har vært en nyttig kilde i forhold til hvor hekkeplassene var siden disse etterstrebet rovvilt for å få utbetalt skuddpremier. Det var derfor ikke bare miljøgifter som forårsaket artens nesten totale utryddelse. Holdningene til

rovvilt var generelt negative i jegermiljøene, men i tamduemiljøene var det ikke stort bedre. Dersom sjansen bød seg ble falker skutt, gjerne når de hadde fått unger. Dette utløste større skuddpremie. Det siste hekkende vandrefalkparet i Vestfold ble skutt ut i 1967. Det var lokale brevdueholdere som sto bak dette (Steen 1989).

Men dette var dessverre bare en av flere alvorlige trusler arten sto overfor under bestandsnedgangen på 1950- og 1960-tallet. Vandrefalkens dramatiske tilbakegang skyldtes også en annen og lite flatte-rende aktivitet, nemlig samling av egg. Etter hvert som bestanden minket og vandrefalken ble mer sjelden økte verdien på egg. Eggsamlere var derfor ute for å sikre seg de siste eggkullene. Motivet var ikke bare det å ha egg av vandrefalk i egen samling, men det var også motivert av økonomisk grunner. Museer fikk faktisk henvendelser fra eggsamlere som ville selge egg av vandrefalk på denne tiden. Ofte deltok folk med ornitologisk interesse og god lokalkunnskap på disse aktivitetene. Det sier seg selv at disse kyniske handlingene, som lokalt kunne være ganske utbredt, også bidro til vandrefalkens raske bestandsnedgang.

Heldigvis var det allerede fra omkring 1980 små positive tegn på at utviklingen snudde i riktig retning for vandrefalken. Verdens raskeste fugl begynte så smått å reetablere tidligere hekkeplasser i fylkene ved Oslofjorden. Det første etablerte paret ble

Fargeringskombinasjon på vandrefalker ringmerket i Sørøst-Norge i 2015 - svart ring på hvert bein. Foto: Odd Frydenlund Steen.

” *Museer fikk faktisk henvedelser fra egg-samlere som ville selge egg av vandrefalk på denne tiden.*

► Vandrefalk i Vestfold 2011-2015

påvist i Telemark i 1981, etter ca. 15 år uten hekkefunn av arten (Steen 1989, 1990). I Vestfold gjorde vi det første hekkefunnet i 1984 (Steen 1989). Hekkefunnet var på samme lokalitet hvor det siste hekkende parett i fylket ble skutt 17 år tidligere. Disse første hekkefunnene, sammen med flere hekkefunn i andre fylker rundt Oslofjorden påfølgende år, førte til større interesse for vandrefalkens bestandssituasjon. Mange ornitologer i flere fylker ønsket derfor å bidra til å sikre artens videre eksistens. Da var det altså de gode kreftene som samlet seg for å redde vandrefalken i norsk fauna.

Det ble raskt iverksatt organisert kartlegging og overvåking, og etter noen år med litt sviktende ungeproduksjon begynte bestanden å øke i siste halvdel av 1980-tallet (Steen 1989, 1995). Utover på 1990-tallet fortsatte økningen og i 1998 var det kjent fem lokaliteter som var okkupert av par i Vestfold (Steen 1999). Bare fire år seinere (2002) var det kjent åtte lokaliteter med vandrefalk (Steen 2003). I 2006 var det kjent 11 etablerte par (Steen 2008, 2009). Som det framgår av registreringene i løpet av de siste årene, beskrevet under, har bestandsveksten fortsatt i Vestfold. Da arbeidet med å reetablere bestanden startet på 1980-tallet var en slik positiv utvikling nesten et utenkelig scenario. Derfor har det vært spesielt interessant for oss som har rovfugl som hovedinteresse å følge bestanden tett.

Hekkeresultater i Vestfold i årene 2011-2015

Hekkesesongen 2011

I 2011 var det et meget godt år for vandrefalken i Vestfold. Det har vært god stabilitet i dette fylket i flere år og vi hadde derfor forventninger om nok et godt år ved inngangen til sesongen. Vi startet med kontroll av kjente lokaliteter tidlig i mars og registrerte de første falkene på plass i hekkebergene fra andre uke av mars. Med 15 kjente lokaliteter å besøke over hele fylket tok det litt tid å få sjekket alle, men etter hvert kunne vi konstatere at det var 15 okkuperte lokaliteter, hvorav 14 med par. På en lokalitet observerte vi aldri to falker, bare ett individ, på tross av mange

timers observasjonstid. Det var derfor ikke grunnlag for å konkludere med at det befant seg mer enn dette enslige individet på denne plassen. Vi kunne etter hvert konkludere med at det var 13 vellykkede hekkinger og 30 flygedyktige unger. Dette gir en gjennomsnittlig ungeproduksjon på 2,14 unger/etablert par (N=14), 2,14 unger/hekkeforsøk (N=14) og 2,31 unger/vellykket hekking (N=13). Hekkesesongen 2011 er for øvrig oppsummert i en egen rapport til Fylkesmannen i Vestfold (Steen 2012a) og resultatene i Vestfold samme år inngår dessuten i en artikkel publisert i *Våre Rovdyr* i 2012 (Steen 2012b).

Hekkesesongen 2012

I 2011 fant vi ingen nyetableringer i Vestfold, men det skulle endre seg i 2012. I første halvdel av juni observerte vi en voksen vandrefalk som satt og spiste på en nyslått ringdue ved riksveien som går gjennom innlandskommunen Lardal. Vi har i flere år, faktisk så tidlig som i 2003 og seinest i 2011, observert vandrefalk i dette området. Med flere slike observasjoner var det en sterk indikasjon på en etablering i nærheten, men vi hadde ikke lokalisert denne. Med denne siste observasjonen av en voksen hunn fugl startet jakten på en ny lokalitet, og det ble raskt resultater. I et lite østvendt berg, hvor vi tidligere bare hadde registrert berghekkende musvåk og ravn, fant vi både ribb av fugl og en god del skittstriper på diverse sitteplasser. Men falk så vi ikke. Omfanget av sportegn tilsa likevel at det hadde vært vandrefalk her.

Neste funn skjedde også i Lardal kommune. I en elvedal med et mindre sørvendt berg hvor det vanligvis hekker ravn hadde det åpenbart etablert seg vandrefalk. Samme

sted har vi også registrert hekkende tårnfalk tidligere. Foranledningen til å sjekke dette stedet var tre observasjoner av vandrefalk i nærheten på kort tid. En episode var så pass konkret at den omfattet funn av en skadet vandrefalk (hunn) rett i nærheten som dessverre døde. Da vi oppsøkte elvedalen hadde raven allerede flygedyktige unger. Vi registrerte mye skittstriper og en del ribb oppå og nede i selve berget. Vi er derfor ikke i tvil om at vandrefalken hadde etablert seg her. Og siden vi observerte en voksen hann i området også, samt sportegn etter falkenes aktivitet, tror vi at det hadde vært hekkeforsøk her. Dersom den innmeldte vandrefalkhunen ikke hadde avgått med døden kunne det blitt vellykket hekking på denne nye lokaliteten.

Det tredje og siste funnet av nytt par fant sted i et aktivt steinbrudd i Larvik kommune. Et par ble oppdaget der i slutten av juli etter et innfall om å sjekke området nærmere. Det ga umiddelbart resultat. Her var det faktisk etablert vandrefalk og det var allerede minst to unger på vingene. Med disse funnene var det totalt 18 okkuperte lokaliteter i Vestfold i 2012, med par på 16 av disse. Vi konstaterte hekkeforsøk på 15 lokaliteter. Av ukjente grunner mislyktes seks av disse hekkeforsøkene. Mulige årsaker utenom det som allerede er nevnt ovenfor er nedbør som hadde oversvømt reirgropene slik at egg eller små unger døde. Predatorer kunne selvsagt heller ikke utelukkes (fortrinnsvis mår). Dermed kunne vi notere totalt ni vellykkede hekkinger med minst 19 flygedyktige unger. Dette tilsvarer en produksjon av 1,19 unger/etablert par (N=16), 1,27 flygedyktige unger/hekkeforsøk (N=15) og 2,11 flygedyktige unger/vellykket hekking (N=9). Resulta-

Tabell 1. Bestandsutvikling og hekkeaktivitet hos vandrefalk i Vestfold i årene 2011 - 2015.

År	Kjente lokaliteter	Kontrollerte lokaliteter	Etablerte par	Konstaterte hekkinger	Flygedyktige unger
2011	15	15	14	14	30
2012	18	18	16	15	19
2013	18	13	11	9	19
2014	20	20	17	16	36
2015	23	23	20	17	26

Klassisk hekkeplass for vandrefalk i Vestfold. Foto: Odd Frydenlund Steen.

tene i Vestfold i 2012 er oppsummert i en egen rapport til Fylkesmannen i Vestfold (Steen 2013).

Hekkesesongen 2013

I 2013 var det ikke anledning til full fylkesdekkende oppfølging av vandrefalk i Vestfold på grunn av andre pågående prosjekter. Oppfølgingen måtte derfor skje når det passet gjennom sesongen. Totalt ble 13 kjente lokaliteter fulgt opp. Par ble observert på 11 av disse. Ni av disse gikk sikkert til hekking, mens det er usikkert om det var hekking på ytterligere en hekkeplass. Vi registrerte minst 19 store reirunger eller flygedyktige unger på de ni hekkeplassene med vellykket hekking. Dette tilsvarer en produksjon av 1,73 unger/etablert par (N=11), 2,11 unger/hekkeforsøk (N=9) og 2,11 unger/vellykket hekking (N=9).

Hekkesesongen 2014

I 2014 skulle det bli tidenes sesong for vandrefalk i Vestfold. Aldri har vi registrert så mange flygedyktige unger i dette fylket. To nye par ble også funnet. Vår feltaktivitet startet som vanlig opp tidlig i mars, men falkene dukket ikke opp før etter at halve måneden var omme. De kommende ukene kom de imidlertid raskt inn på lokalitetene. I løpet av første uke av april var de fleste kjente lokaliteter okkupert av par. Påsken framsto med supert feltvar og ypperlige forhold for å sjekke lokaliteter, og det var da de to nye parene ble funnet. Det første paret ble funnet i Larvik kommune. Den ene falken her var en 1-åring, noe som oftest ikke fører til hekking. Vi er usikre på om det ble lagt egg på denne lokaliteten. Det kom i alle fall ikke unger på vingene.

Bare to dager seinere ble et par til funnet

i samme kommune, men på en annen kant. Det ble funnet noen skittstriper i det samme berget i 2013, men ikke observert vandrefalk. Med bakgrunn i dette kan det ikke ses bort fra at falkene faktisk etablerte seg her året før. På denne lokaliteten la paret egg og ruget, men på et eller annet tidspunkt har det gått galt. Det var ganske sikkert forstyrrelser som forårsaket avbrutt hekkeforsøk. Bare en uke etter at paret ble funnet var det noen som drev med skarp-skyting rett ved hekkeberget. Dette har ikke falkene tålt og derfor forlatt eggene sine.

Utover i sesongen forsto vi at det var ulike hendelser på andre lokaliteter også. På to nærliggende lokaliteter i Lågendalen var det åpenbart at hekkingene måtte være seine. For å få en avklaring på hekkestatus valgte vi å sjekke ut dette nærmere ved å kontrollere reirplassene midt i juni. Dermed

kunne vi konstaterte at det fortsatt var egg på begge hekkeplasser. Det var kun to egg i begge kull. På den første plassen var eggene kalde, og rugingen hadde blitt oppgitt. Trolig ruget falkene eggene langt over normal rugetid i dette tilfellet, og vi tror ikke det var et omlagt kull. På den andre lokaliteten hadde vi godt håp om at det fortsatt kunne bli unger av eggene, selv om det ene egget virket kompakt og dødt. Heldigvis observerte vi at falkemor fortsatte å ruge, og så seint som 28. juli satt det en 4½ uke gammel unge på reirhylla. Ungen øvde ivrig med vingene sine og en ukes tid seinere foretok den sin første flyetur. Vi beregnet at ruging startet så seint som 25. mai på denne hekkeplassen, og seinere hekking enn dette har vi aldri registrert i Vestfold. Var hekkingen sein noen steder, var den svært tidlig andre steder. På en lokalitet i Holmestrand satt det minst tre store, nesten flygedyktige unger på reirhylla allerede 11. juni. Ungenes alder ble anslått til fem uker og var dermed blitt klekt tidlig i mai som betyr ruging tidlig i april. Det er ikke ofte vi har registrert så tidlig rugestart.

På en lokalitet i Andebu kommune skjedde det også interessante saker denne sesongen. Der var den utfargede hunnen på plass i berget i månedsskiftet sist i mars. Vi er usikre på om det var en hann inne i bildet her siden vi ikke observerte det. Fra midten av april begynte hunnen å farte bort til et annet berg ca. 1½ km mot sør. Her var det allerede etablert et par med utfargede vandrefalker. Den 20. april var det nærmest fullt kaos i dette lille berget, som ligger idyllisk til ved et lite tjern. Da var det tre voksne vandrefalker her som var ut og inn av berget i flere timer på tross av at eggleggingen var i gang hos det etablerte paret. Den fremmede hunnen ville gjerne ha hannens oppmerksomhet og det toppet seg da det etablerte paret gjennomførte en parring i en tørrfuru mens inntrenger-hunnen satt på en meters hold og iakttok det hele. Noe slikt har vi aldri observert tidligere, selv om fremmede falker (også kalt strøfalker) er et relativt vanlig fenomen der det er etablert par. Litt ut i mai var ikke den fremmede hunnen lenger å se, og på tross av alt kaoset lyktes likevel det stedlige paret å få fram flygedyktige unger.

Med registreringene nevnt ovenfor kunne vi konstatere at det var etablert 17 par i Vestfold dette året, samt minst en enslig falk på ytterligere en lokalitet. På 16 av disse lokalitetene var det hekkeforsøk. Siden to hekkinger var mislykkede lyktes 14 par med å få fram unger. Syv av disse kullene besto av tre eller fire unger. Til sammen minst 36 unger ble flygedyktige. Dette

tilsvarende en gjennomsnittlig ungeproduksjon på 2,12 unger/etablert par (N=17), 2,25 unger/hekkeforsøk (N=16) og 2,57 unger/vellykket hekking (N=14). Dette tilsier et meget godt produksjonsnivå. Resultatene i Vestfold i 2014 er oppsummert i en rapport til Fylkesmannen i Vestfold (Steen 2015).

Hekkesesongen 2015

Vestfold ble som tidligere år svært godt fulgt opp i 2015. Dette skyldes god oppfølging fra rovfuglinteresserte og engasjerte feltfolk. Det er imidlertid mange lokaliteter å kontrollere, så selv i et fylke med et areal på beskjedne 2200 km² tar det tid å overvåke vandrefalkens situasjon. Derfor er en mye brukt metode å besøke så mange lokaliteter som mulig på samme dag.

Arbeidet startet allerede i dagene 10.–12. mars i Lågendalen og innover i fylket, men bare på en av syv kontrollerte lokaliteter var det kommet inn vandrefalk (enslig falk). Et par uker seinere var det kommet inn falk på ytterligere tre-fire lokaliteter, så i forhold til enkelte tidligere år var det åpenbart at vandrefalkenes tilbakekomst var forsinket denne våren. Etter ytterligere en uke, i månedsskiftet mars/april, satt det vandrefalker på nesten alle kontrollerte lokaliteter.

Ekstra spennende var det at det nå satt et par på en ny lokalitet i Nøtterøy kommune. Der ble det meldt om etablering sommeren og høsten 2014, så forventningene til hva som ville skje våren 2015 var selvsagt store. Lokale ornitologer fulgte opp denne lokaliteten, bl.a. med tilrettelegging av en kunstig rugehyll og oppsetting av viltkamera. Allerede 4. april ble det sett parring så det lå en forestående hekking i lufta.

Seinere skulle det vise seg at falkene la egg på en annen hylle enn den «kunstige» som var forberedt for dem. Dessverre mislyktes hekkingen.

Mislykket hekking ble det på en lenge besatt lokalitet i Lågendalen dette året. For andre året på rad ble det ikke produsert flygedyktige unger. Dette er litt merkelig siden begge falkene var utfarget. I 2014 ble det flere ganger observert besøk av fremmede falker hos paret her. Det ble etter hvert lagt et eggkull, men falkene var mer opptatt med å krangle seg imellom enn å ruge. Derfor ble det heller ikke vellykket hekking. Det samme gjentok seg i 2015. Det ble igjen registrert besøk av strøfalker. Denne våren vet vi det ble lagt et eggkull til normal tid, men det ble av ukjente grunner forlatt. Et nytt eggkull ble lagt i et ravnereir, men etter kort tid ble det konstatert at dette også var forlatt. Årsaken er ukjent. Besøkene av strøfalker synes å være så hyppige at vi antar at det må finnes seg en etablering veldig nær. Foreløpig har vi ikke fått anledning til å undersøke dette.

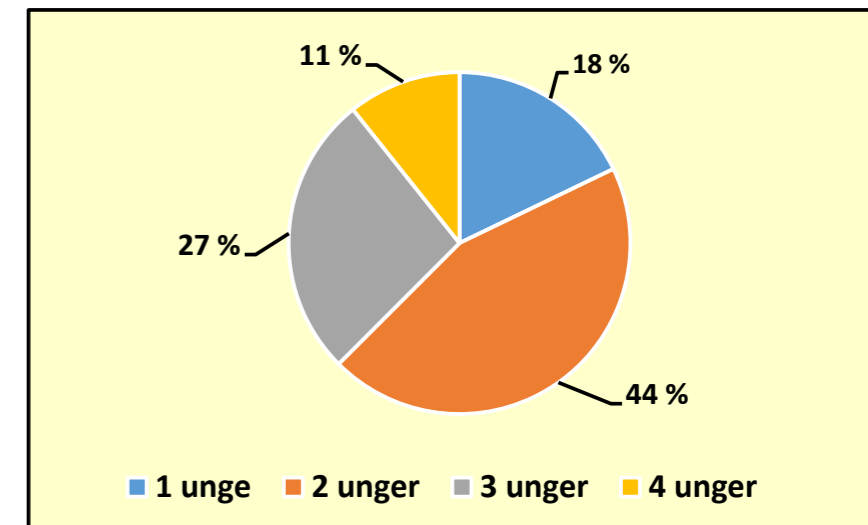
Noen lokaliteter ble stående tomme i Vestfold i 2015, lokaliteter hvor det tidligere har vært en eller flere hekkinger. På en av disse observerte vi ikke vandrefalk i det hele tatt tross tett oppfølging i 2015. Et par fikk fram minst en flygedyktig unge i 2014, men på en alternativ reirplass i forhold til tidligere år. På ingen av disse reirplassene var det tegn til aktivitet i 2015. Det samme ble registrert på to lokaliteter lenger opp i Lågendalen, i Lardal kommune. På disse lokalitetene har det bare vært etablert vandrefalk i en sesong og siden har de stått ubesatt. Dette viser at en del lokaliteter besettes tilfeldig bare i en sesong, i beste fall to sesonger eller med

flere år i mellom hver etablering. Vi har ikke registrert andre rovfuglarter eller hubro på disse og tror ikke at ustabiliteten har med etablering av andre arter å gjøre. Vandrefalken lar seg vanligvis ikke affisere av at det hekker andre rovfuglarter i nærheten, med mindre det dreier seg om kongeørn eller hubro.

Tross en del spesielle hendelser så skjedde det også mye positivt med vandrefalk i Vestfold i 2015. Det andre nye paret i Larvik kommune denne sesongen var et faktum. Etableringen var ved et mindre tjern med en bratt li på vestsiden der det finnes noen mindre bergknauser. Her fant falkene en egnet hylle og hekket vellykket. Etableringen viser nok en gang hvor viktig det er å sjekke små berg. Tiden da vandrefalkene bare etablerte seg i de store bergene er for lengst forbi.

Litt seinere i sesongen ble det påvist nok en nyetablering av vandrefalk, også denne i Larvik kommune. På tross av paretablering ble det ikke noe hekking. Ytterligere en nyetablering ble kjent seinere. Det var i Andebu kommune. Her ble det gjennomført vellykket hekking, med minst én flygedyktig unge. Det ble i tillegg til de kjente og nye lokalitetene undersøkt flere potensielle lokaliteter i Vestfold. Flere av disse stedene har blitt oppsøkt i en årrekke for å se om vandrefalk etablerer seg. Det ble ikke klaff på noen av disse i 2015. I et berg sør i fylket satt det riktignok en vandrefalk ved et par anledninger i løpet av våren, men om det innebærer en etablering er usikkert. Det er en gammel hekkeplass i området (to falker ble skutt der i 1947), så videre oppfølging i 2016 kan kanskje gi svar på om denne også vil bli besatt igjen.

Resultatet av kartleggings- og overvåkingsarbeidet i Vestfold i 2015 endte opp

Figur 2. Samlet prosentvis fordeling av ungekullstørrelser hos vandrefalk i Vestfold i perioden 2011-2015 (N=56).

med 20 etablerte par. I tillegg ble et enslig individ sett ved en gammel lokalitet. Det ble konstatert 17 hekkeforsøk og 12 vellykkede hekkinger, med minst 26 flygedyktige unger. Dette gir en gjennomsnittlig ungeproduksjon på 1,30 unger/etablert par (N=20), 1,53 unger/hekkeforsøk (N=17) og 2,17 unger/vellykket hekking (N=12).

Bestandsvekst

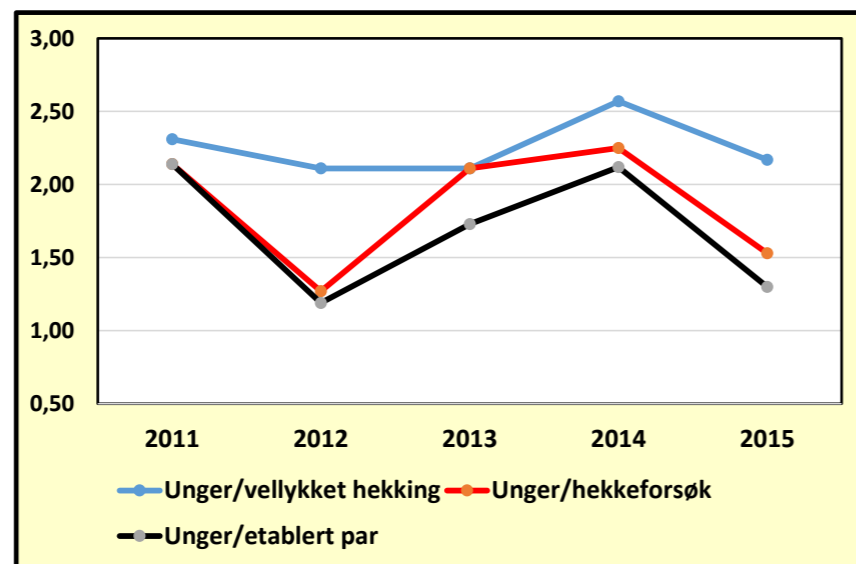
Ungeproduksjonen beregnet per etablert par gjenspeiler hele den potensielle hekkebestanden og uttrykker derfor en viktig verdi for å kunne forstå utviklingen i bestanden. Nivået på den gjennomsnittlige ungeproduksjonen som vi har dokumentert hos vandrefalk i Vestfold – som også ligger på samme nivå i andre fylker i Sørøst-Norge som vi følger opp – tilsier at bestanden fortsatt er i vekst. I Vestfold varierer denne verdien grovt sett mellom 1 og 2 unger/etablert par. Variasjonen fra det ene året til det andre skyldes mange faktorer som påvirker både indre (dødelighet, inn- og utvandring) og ytre forhold (klima) i bestanden. Faller

denne verdien under 1 unge/etablert par over litt tid flater veksten ut og bestanden kan gå tilbake (Ratcliffe 1980). Foreløpig er det god stabilitet på de fleste hekkeplassene i Vestfold. Vi registrerer at individer som ikke kommer tilbake fra det ene året til det andre på hekkeplasser raskt blir erstattet av nye falker. Dette betyr at det må være en god flytende populasjon av ikke-hekkende individer som raskt etablerer seg når det oppstår ledige plasser i hekkebergene. Foruten rekruttering av falker fra eget område vet vi at mange av de falkene som etablerer seg i Vestfold og andre fylker i Sørøst-Norge er fra Sverige.

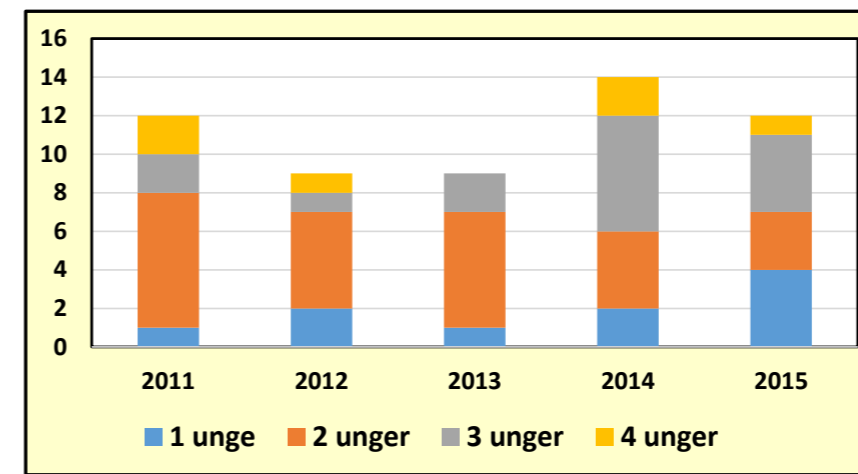
Fargemerkede vandrefalker i 2015

Gjennom mange år har vi ringmerket ungekull av vandrefalk med fargeringer, et samarbeid vi har hatt med Prosjekt Pilgrimsfalk i Sverige. Vi trappet ringmerkingen kraftig ned av ressursmessige grunner for om lag ti år siden, mens svenskene har fortsatt med ringmerking i stort omfang de fleste år. Det må derfor forventes at det vil være mulig å finne svenskmerkede falker som etablerer seg i Sørøst-Norge slik vi har sett tidligere.

De siste årene har vi ikke hatt veldig stort fokus på å se etter fargeringer på vandrefalker på hekkeplassene. I 2015 startet vi opp med dette igjen i lys av at vårt prosjekt startet opp med økt satsing på ringmerking av ungekull fra og med 2014. I Vestfold registrerte vi flere fargemerkede vandrefalker på hekkeplassene i 2015. Totalt ble 20 vandrefalker kontrollert med hensyn på eventuell ringmerking. Av disse var fem merket med fargeringer (25 %), mens 15 var definitivt merket (75 %). Fire av de fem fargemerkede vandrefalkene hadde svensk opprinnelse, mens den femte var umulig å få sikkert avklart med hensyn på nasjonalitet. Interessant nok var alle hunnfalker. Den

Figur 1. Gjennomsnittlig ungeproduksjon hos vandrefalk i Vestfold i årene 2011-2015.

Figur 3. Årlig fordeling av ungekullstørrelser hos vandrefalk i Vestfold i årene 2011-2015.

Foto: Børre Østensen.

eldste falcken var trolig klekket i 2005, den yngste trolig i 2013.

Resultatet gjenspeiler i stor grad det vi har sett tidligere, nemlig at svenske hunnfalker etablerer seg i Sørøst-Norge, mens en stor del av hannene trolig er rekruttert fra eget prosjektområde. Hunner flytter med andre ord generelt lenger fra oppvekstlokalitet enn hanner gjør. Etter hvert vil falcker vi har ringmerket i Sørøst-Norge bli mer synlige i bestanden. Det ble ringmerket 13 ungekull i 2014 og 17 ungekull i 2015. Oversikt over hvilke lokaliteter det var merkede og umerkede vandrefalker på i Vestfold i 2015 er vist i egen tabell.

Takk

Fylkesmannen i Vestfold takkes for å ha støttet Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge økonomisk. En spesiell takk til Tor Melseth som gjør en utmerket feltjobb med vandrefalk i Vestfold. Takk også til andre personer som har bidratt under feltarbeid og med opplysninger til prosjektet. Til slutt en takk til Børre Østensen som har lånt ut sine fine bilder av vandrefalk.

Tabell 2. Fargemerkede og ikke-merkede vandrefalker i Vestfold i 2015.

Lok	Hanner (MM)		Hunner (FF)	
	Opprinnelse	Umerket	Opprinnelse	Umerket
V-1	Ukjent		Ukjent	
V-2		X		X
V-3		X		X
V-4	Ukjent		Ukjent	
V-5	Ukjent		Svensk 2005?	
V-6		X	Svensk 2009	
V-7	Ukjent		Ukjent	
V-9	Ukjent			X
V-10		X	Svensk 2010	
V-11	Ukjent		Ukjent	
V-12	Ukjent		Ukjent	
V-14	Ukjent			X
V-15		X		X
V-16		X	Svensk 2010	
V-20	Ukjent		Ukjent	
V-21	Ukjent			X
V-22		X	Norsk el svensk 2013	
V-23	Ukjent			X
V-24	Ukjent		Ukjent	
V-25	Ukjent			X
Sum	0	7	5	8

Tre og en halv uke gammel vandrefalk på reirhylle. Foto: Inge Stensrud.

Litteratur

Bijleveld, M. 1974. *Birds of prey in Europe*. The Macmillan Press Ltd.

Christensen, H. & Eldøy, S. 1988. *Truede virveldyr i Norge. Rapport nr. 2/1988*, Direktoratet for naturforvaltning.

Hickey, J. J. 1969 (red.). *Peregrine Falcon populations: Their biology and decline*. Madison, University of Wisconsin Press.

Kålås, J. A., Viken, Å., Henriksen, S. & Skjelseth, S. (red.). 2010. *Norsk rødliste for arter 2010*. Artsdatabanken, Norge.

Lindberg, P. 1975. *Pilgrimsfalken i Sverige*. Svenska Naturskyddsforeningen. Stockholm. 96 s.

Lindberg, P. 1977. The Peregrine Falcon in Sweden. I: Chancellor, R.D. (red.). *World Conference on Birds of Prey, Wien 1975*. International Council For Bird Preservation. S. 329 - 38.

Lindberg, P. 1985. Population status, pesticide impact and conservation efforts for The Peregrine (*Falco peregrinus*) in Sweden with some comparative Data from Norway and Finland. Side 343 - 351. I: Newton, I. & Chancellor, R.D. (red.). *Conservation Studies on Raptors, ICBP Tech. Pub. No. 5*. London, International Council for Bird Preservation.

Ratcliffe, D. 1970. Changes attributable to pesticides in egg breakage frequency and eggshell thickness in some British birds. *J. appl. Ecol.*, 7: 67-115.

Ratcliffe, D. 1980. *The Peregrine Falcon*. T & AD Poyser. Calton.

Steen, O. F. 1989. Vandrefalken i Sørøst-Norge i perioden 1981-89. *Vestfoldornitologen* 10 (2): 101-121.

Steen, O. F. 1990. Vandrefalken i Sørøst-Norge i perioden 1981-89. *Oriolus* 19 (1): 36-42.

Steen, O. F. 1995. Vandrefalken vender tilbake. I: Brox, K. H. (red.). *Natur* 1995. Side 9-31. Tapir Forlag, Trondheim.

Steen, O. F. 1999. *Vandrefalken 4 (1996-1998). Temahefte om jaktfalk fra Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge*. 68 s.

Steen, O. F. 2003. Vandrefalk i Sørøst-Norge og noen nabofylker i 2002. Hekkeresultater, bestandsvekst og bestandspotensiale, samt situasjonen på landsbasis. *Våre Rovdyr* 17 (1): 4-13.

Steen, O. F. 2008. Vandrefalkens reetablering på Sør- og Østlandet. Bestand og ungeproduksjon i 2006. *Vår Fuglefauna* 31 (2): 54 - 60.

Steen, O. F. 2009. The Peregrine Falcon recovery in SE Norway. Side 259-266. I: Sielicki, J. and Mizera, T. (red.). *Peregrine Falcon Populations. Status and Perspectives in the 21st Century*. Turul Publishing & Poznan University of Life Sciences Press. Warsaw - Poznan. 800 s.

Steen, O. F. 2012a. *Vandrefalk i Akershus, Aust-Agder og Vestfold i 2011*. Rapport fra Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge til Fylkesmennene i Akershus og Oslo, Aust-Agder og Vestfold. Unntatt offentlighet. 24 s.

Steen, O. F. 2012b. Vandrefalk i Sørøst-Norge. Resultater fra kartlegging og overvåking i fem fylker i 2011. *Våre Rovdyr* 26 (2): 58-65.

Steen, O. F. 2013. *Årsrapport 2011 og 2012 fra Rovfuglgruppa i Buskerud, Telemark og Vestfold. Resultater fra arbeidet med kartlegging og overvåking av kongeørn, hønehawk, vepsevåk, fjellvåk, hønehawk, tårnfalk, lerkfalk, vandrefalk, jaktfalk og hubro*. Rapport til fylkesmennene i Aust-Agder, Buskerud, Hedmark, Oslo og Akershus og Vestfold. Unntatt offentlighet. 76 s.

Steen, O.F. 2015. *Årsrapport 2014 fra Rovfuglgruppa i Buskerud, Telemark og Vestfold. Resultater fra arbeidet med kartlegging og overvåking av kongeørn, hønehawk, vandrefalk, jaktfalk og hubro, samt litt om fjellvåk, spurvehawk, tårnfalk og lerkfalk*. Rapport til fylkesmennene i Aust-Agder, Hedmark, Oslo og Akershus, Vestfold og Østfold. Unntatt offentlighet. 76 s.

Steen, O.F. 2016. Vandrefalken - verdens raskeste fugl vender tilbake. Side 54-57 i: Berntsen, B. og Hågvar, S. (red.). *Norske miljøkamper. Hundre års historie og dagens frontlinjer*. E-bok, Norges Naturvernforbund. 186 s.

Kongeørnforskning med etterspill

Øivind Lunde påkaller av og til oppmerksomhet etter at arbeidet hans ble belyst i 2005-06

Høsten 2005 var det et rekke oppslag i norske medier om kongeørnforskningen til Øivind Lunde. Utgangspunktet var de undersøkelser som Foreningen Våre Rovdyr (FVR) hadde foretatt i tilknytning til dette forskningsarbeidet, og som ble presentert i vårt medlems-tidsskrift. Den første artikkelen ble offentliggjort i Våre Rovdyr 3/2005. Deretter fulgte til-sammen seks artikler i de tre etterfølgende tidsskriftutgavene (Våre Rovdyr 4/2005, 1/2006 og 2/2006).

Av: Viggo Ree og Yngve Kvebæk (†)

FVRs søkelys på Lundes arbeid avdekket en rekke merkelige og kritikkverdige forhold innen deler av ørneforskningen og offentlige myndigheters behandling i denne sammenheng. Rot, selvmotsigelser, uetterrettelighet og uprofesjonelle arkiveringsrutiner var sentrale elementer i saken. Den offentlige forvaltningen bevilget i en 20-årsperiode

nærmere én million kroner til en forskning som var bortimot verdiløs. FVRs fokusering på disse spesielle anliggender førte imidlertid til at rutiner ble endret når det gjaldt tildeling av offentlige midler til forskere og bedre arkiveringsystemer innen forvaltningen. Og ikke minst resulterte vår innsats i at den økonomiske støtten til Lunde ble avviklet.

Medieoppslag om Lundesaken i 2012

I tiden som fulgte etter 2005-06 har kongeørnforskningen og -forvaltningen i svært liten grad blitt preget av Lunde og hans beskjeftegelser. Det er ikke noe som tyder på at det vil bli noen endringer i den forbindelse i årene som kommer.

► Voksen kongeørn med næringsemne til sitt avkom i et reir i Nord-Hedmark sommeren 2015. Legg merke til de ferske furugreine i reiret. Foto: Steinar Myhr/NN.

Sommeren 2012 dukket det imidlertid opp noen medieoppslag der Lunde og hans arbeid var i fokus. I minst to av disse reportasjene fikk han anledning til å komme med sleivspark mot FVR og det ble dessuten gitt informasjon som det har vært ønskelig å se nærmere på. Denne oppfølgingen ble gjennomgått og klarert under et styremøte og inkluderte innhenting av adekvate opplysninger fra bl.a. den offentlige forvaltningen med tanke på å ferdigstille en oppsummerende artikkel i *Våre Rovdyr*. At FVR ikke har viet mye tid og spalteplass til disse forhold tidligere har sammenheng med prioriteringer.

FVR ble ikke orientert

De to reportasjene i 2012 var signert journalist Roald Evensen. Han har også tidligere skrevet om Lundes kongeørnforskning i Sør-Trøndelag og Nord-Hedmark. Det første oppslaget i 2012 kom i *Arbeidets Rett* den 20. juli og fylte to hele sider. Den 23. juli dukket det opp en tosiders reportasje i *Nasjonen*. Innholdet var bygget på samme lest. I de to avisene fikk Lunde rikelig med spalteplass til

å brodere ut detaljer og briljere om sin forskning.

Begge oppslag inkluderte egne avsnitt med angrep på FVR. Overskriften for dette avsnittet i *Arbeidets Rett* var "Kritikk for forskningsresultater" – mens *Nasjonens* avsnittsoverskrift var "Rovdyrforkjempere angriper Lundes kongeørnforskning". Her ble det igjen hevdet at kritikken mot han er basert på misunnelse og frykt for at hans forskning skal virke negativt inn på kongeørnforvaltningen. At resultatet av FVRs søkelys på Lundes forskning resulterte i betydelige endringer knyttet til viltforvaltningens økonomiske støtteordninger og interne arbeidsruiner ble ikke nevnt med et ord. Verken journalisten, avisredaksjonene eller Lunde sørget for å orientere FVR om offentliggjøringen av

de to reportasjene. FVR fikk helt tilfeldig kjennskap til disse oppslagene i ettertid. Om det i 2012 var flere avisreportasjer med tilsvarende uthenging av FVR er vi ikke kjent med. Manglende muligheter til å komme med kommentarer til saken før reportasjene gikk i trykken var åpenbart en planlagt strategi. Det representerer klare brudd på presseetiske normer og Vær varsom-plakaten. Således er dette en sak for Pressens Faglige Utvalg (PFU).

Feil og manglende faktaopplysninger

I reportasjen i *Arbeidets Rett* i juli 2012 påstår journalist Evensen at stormen rundt Lundes kongeørnforskning fant sted "for tre-fire år siden" – altså i 2008-09. Faktum er at saken – som nevnt innledningsvis – ble kjent for offentligheten høsten 2005. Angrepene på FVR i de to avisene skjedde følgelig sju år etter at saken først ble omtalt i mediene. Opplysningene til Evensen viser med all tydelighet at han ikke har skaffet seg grunnlagsmaterialet med de sju artiklene om Lundesaken i *Våre Rovdyr* fra 2005-06, men har viderefremidlet skriftlig og muntlig informasjon fra Lunde. Dette går også tydelig fram på en del av formuleringene i de to avisartiklene. Journalisten har følgelig sørget for anklager mot FVR uten å ha satt seg inn i viktige faktadetaljer om denne saken.

Påstand om fortsatt økonomisk støtte

I oppslaget i *Arbeidets Rett* i juli 2012 ble det opplyst at Lunde årlig kontrollerer kongeørnparene i fjellregionen, at han årlig kjører 10.000 kilometer i sitt registreringsarbeid og at "mye av kjøreutgiftene samt diett er dekket av det offentlige". Noe av det viktigste FVR oppnådde ved å sette søkelyset på Lundes kongeørnforskning i 2005-06 var at den offentlige økonomiske støtten til dette arbeidet opphørte. Opplysningene i *Arbeidets Rett* i 2012 var derfor i strid med den oppfatningen mange har fått i tilknytning til denne saken. I et brev fra FVR ved daglig leder Yngve Kvebæk til Miljødirektoratet i Trondheim datert 20. november 2013 ble det stilt spørsmål om denne støtten. Her står det bl.a.: "Gjennom søk i offentlige journaler har FVR ikke klart å spore opp noen dokumenter som viser økonomisk støtte til dette arbeidet etter midten av forrige tiår. Med utgangspunkt i medieopplysningene i 2012 er det allikevel grunn til å spørre om direktoratet fortsatt støtter denne forskningen økonomisk. Kjenner Miljødirektoratet til om andre offentlige etater har støttet denne ørne-

forskningen økonomisk de siste årene?".

I svarbrev fra Miljødirektoratet av 20. januar 2014 står det bl.a.: "Til slutt spør FVR om Miljødirektoratet kjenner til om offentlige etater har støttet Øyvind Lundes arbeid med økonomiske tilskudd de senere år. Gjennom vårt søknadssenter som omfatter vilttiltak og andre tilskuddsordninger, sorteres alle søknader som går til Fylkesmannen og Miljødirektoratet. I dette systemet er det verken søkt eller gitt tilskudd til Øyvind Lunde. Hva som eventuelt er søkt på direkte til kommunene har ikke vi oversikt over." Via søk i offentlige kommunale journaler er det ikke mulig å finne opplysninger om bevilgninger til Lundes kongeørnforskning etter 2003. Opplysningene i *Arbeidets Rett* i 2012 om at det offentlige fortsatt dekker kjøreutgifter og diett i tilknytning til dette arbeidet er følgelig feil.

Ringmerking av kongeørnunger

I reportasjen i *Arbeidets Rett* i 2012 refereres det til at Lunde har ringmerket noen hundre ørneunger opp gjennom årene. Tidligere avisoppslag om Lunde har ofte vært fokusert på denne delen av hans arbeid – både gjennom tekst og bilder. I Evensens reportasjer i *Nasjonen* og *Arbeidets Rett* i juli 2012 er journalistens fotografier av Lunde ved siden av to merkeklare kongeørnunger i et reir inkludert. Bildene ble åpenbart tatt den samme sommeren under besøk på en hekkeplass i "800 meters høyde mot svenskegrensa". For enkelte var det overraskende at de to ørneungene ikke hadde blitt utstyrt med Lundes ringer og at reportasjene manglet fokus på merkearbeid. Forklaringen på det er utvilsomt knyttet til denne delen av norsk ringmerkningspraksis og forvaltningen av arten.

I 2006 sendte direktoratet ut brev til norske ringmerkere der det ble bedt om at nøyaktig stedfesting av reirlokalteter skulle oppgis for kongeørnmerking og enkelte andre arter. Dette skulle opplyses via GPS-koordinater. Fram til og med 2007-sesongen ble merkeoversikter sendt inn på utfylte papirskjemaer til Ringmerkingssentralen. Fra 2008 ble ringmerkingsoversiktene rapportert inn fra lisensmerkerne via RingAccess – altså en digital rapporteringsløsning. Samme år – altså 2008 – ble det stilt absolutte krav om at GPS-posisjoner skulle følge med ringmerkingsoversiktene for disse artene. Det tok altså to "prøveår" fra direktoratet ba om at merkeinnrapporteringene skulle

inkludere GPS-koordinater til det i normalinstruksen ble stilt absolutte krav i denne sammenheng. Etter det FVR erfarer har Lunde aldri noen gang rettet seg etter kravet om å oppgi GPS-koordinater for sine kongeørnmerkinger.

Utstyrt med fargeringer – fratatt ringmerkingslisensen

Innen direktoratet fantes det på slutten av forrige tiår forestillinger om at Lundes kongeørnarbeid allikevel kunne være av betydning for forvaltningen av arten. På dette tidspunktet hadde han fra før – eller ble ytterligere utstyrt med – Stavanger Museums stålring for arten. I 2009 sørget direktoratet gjennom Ringmerkingscentralen for – til manges overraskelse – at Lunde fikk tilsendt fargeringer for kongeørn tilhørende ÖRN72 - Färgmärkningsprosjektet. Dette er et internasjonalt kongeørnprosjekt der Sverige, Finland, Norge, Estland og Latvia er med. Kongeørnunger blir påsatt en fargering av aluminium på hvert bein. Disse ringene med fargeeloksering blir festet med popnagler. Fargen på ringen som festes rundt høyre bein angir hvilket land fuglen er merket i. Hver fargering har dessuten et nummer (nummerring). For kongeørner merket i Norge er disse landskoderingene lilla og nummeret er sekssifret. Den andre aluminiumsringen, som festes rundt venstre bein, er tofarget og viser årstallet for merkingen (årskodering). Denne fargekoden skifter altså fra år til år. I tillegg er disse ringene utstyrt med tre siffer og en bokstav (varierer også fra år til år). Ensfargete årskoderinger har vært benyttet enkelte år. Lunde fikk også tilsendt fargeringer tilhørende ÖRN72 - Färgmärkningsprosjektet for sesongene 2010 og 2011 til tross for at hans innrapportering ikke var i samsvar med merkeinstruksen. Manglende årskoderinger for 2012 var trolig årsaken til at det ikke ble foretatt merking av ørneungene i reiret som journalist Evensen ble tatt med til.

Direktoratet tildeler årlig ringmerkingslisenser basert på forrige års tilbakerapportering av stedfestet informasjon. I brevet fra Miljødirektoratet til FVR datert 20. januar 2014 står det bl.a.: "Disse vilkårene er nedfelt i lisensen, som igjen er hjemlet i forskrift av 14. mars 2003 om innfangning og innsamling av vilt for vitenskapelige eller andre særlige formål, jmf. Kap. 4 om merking av vilt, herunder ringmerking." "På grunn av manglende rapportering fra tidligere år" – som det er uttrykt i dette brevet – avslø direktoratet i 2013 Lundes ønske om fornyet lisens basert på anbefaling

I løpet av hekkesesongen fraktes jevnlig deler av bl.a. furugreiner inn til kongeørnreirene. Her er en av foreldrefuglene i et par i Nord-Hedmark på vei mot hekkeplassen med en fersk furukvist sommeren 2015. Foto: Steinar Myhr/NN.

fra Ringmerkingscentralen.

Ødelegger for det internasjonale kongeørnprosjektet

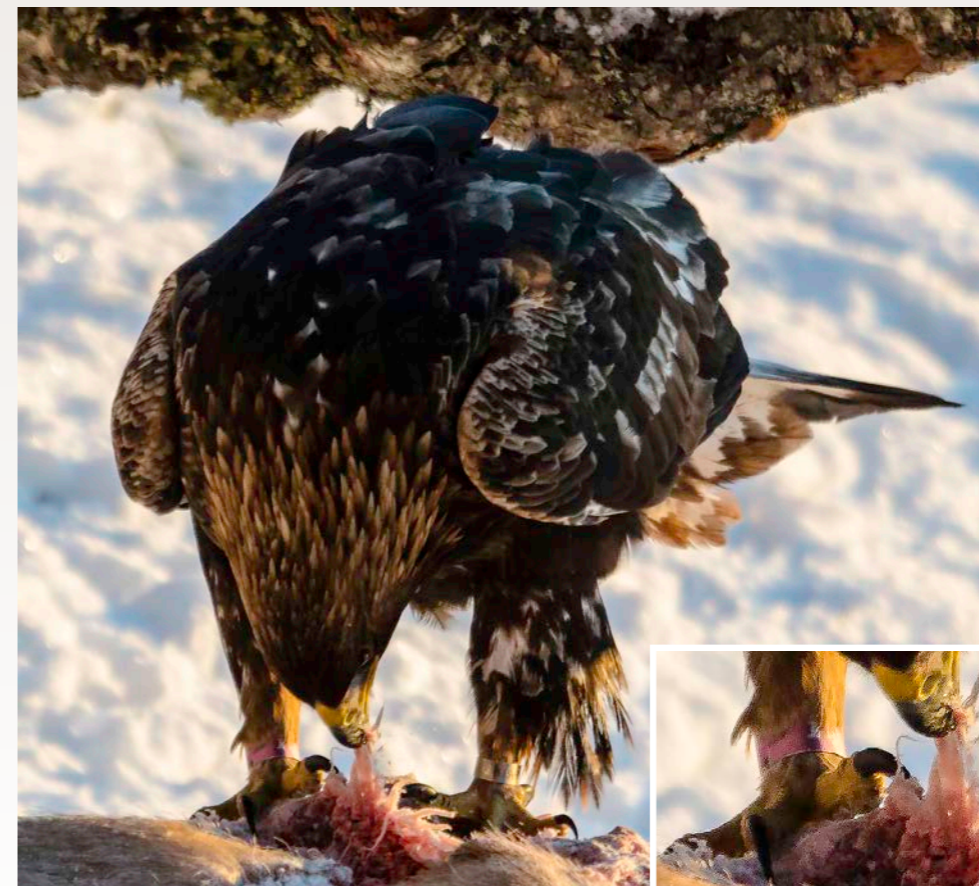
Etter at Lunde ble fratatt sin merkelisens før 2013-sesongen har han imidlertid fortsatt med ringmerking av kongeørnunger. Han bryr seg heller ikke om prosjektets innarbeidete prosedyrer og merker unger med ulike ringkombinasjoner i strid med instruksene. Både i 2013, 2014 og 2015 har han utstyrt unger med en lilla fargering (landskodering for Norge) og en blank stålring – altså nummerringen på hvert bein. I 2015 satte han sågar en stålring på hvert bein til en kongeørnunge. En annen

unge ble utstyrt med kun en ring dette året – en stålring på venstre bein. Denne fuglen ble vinteren 2015/16 sett og fotografert i Sør-Sverige. Det skapte forvirring da en kongeørn med lilla fargering rundt høyre bein og stålring rundt venstre bein dukket opp i Oppland i desember 2015. Nummert på stålringen ble etter hvert avlest, og det viste seg at fuglen ble merket av Lunde i Nord-Hedmark i 2013. På denne måten påfører han problemer for det internasjonale kongeørnprosjektet.

I Lundes tidligere forfatterskap har han karakterisert sine kongeørnstudier som unike, at de er de mest omfattende i

Drøyt halvannet år gammel kongeørn (3K) med korrekt påsatte ringer tilhørende ÖRN72 - Färgmärkningsprosjektet. Fuglen ble ringmerket som reirunge i Dalarna i Midt-Sverige i juni 2012. Nummerringen i aluminium på høyre bein er rød. Det viser at fuglen er svenskmerket. Landskoderinger i denne fargen stammer fra Midt-Sverige. I vårt naboland i øst opereres det med tre ulike farger på disse ringene for henholdsvis Sør-Sverige, Midt-Sverige og Nord-Sverige. Legg merke til popnaglene. Årskoderingen på venstre bein har fargekombinasjonen blank over blå, noe som viser at ørnen ble merket i 2012. Eksempelvis var årskoderingene for 2010 blå over blank. Bildet av kongeørnen i flukt stammer fra Västra Götaland i januar 2014. Foto: Sture Orrhult.

Denne kongeørnen, som ble oppdaget i Oppland i desember 2015, var ringmerket i strid med instruksene. Fuglen hadde lilla nummerring tilhørende ÖRN72 - Färgmärkningsprosjektet på høyre bein, noe som viser at den var norskmerket. På venstre bein var den merket med en blank ring. For enkelte kan det bringe tankene mot finskmerkete fugler, siden fargekoderingene i dette landet er blanke. Det viste seg imidlertid at det var en nummerring i stål. Etter en del undersøkelser, forvirring og nærmere studier av nummerringen ble det senere fastslått at det dreide seg om en stålring tilhørende Museum Stavanger som stammet fra et reir i Nord-Hedmark i juni 2013. Ringmerkeren var Øivind Lunde. Fuglen var altså litt over 2½ år gammel (3K) da den dukket opp i Oppland. Foto: Pål Martin Grønlien.

Parti fra en kongeørnlokalitet i Nord-Hedmark våren 2014. Foto: Steinar Myhr/NN.

Norge og vår del av verden – og at de øker kunnskapen om arten enormt, noe som har stor betydning for vårt land som forvalter av denne arten. Med et slikt selv-bilde er det overraskende at han gjennom sin ureglementerte ringmerking synes det er nødvendig å bringe det mellomstatlige Färgmärkningsprosjektet i et dårlig lys.

For mange er det helt utrolig at ansvarlige myndigheter ved Miljødirektoratet ikke sørger for å sette en stopper for denne ulovlige ringmerkingen. Andre opplever dette som en naturlig fortsettelse med den lemfeldige holdningen og manglende styring knyttet til forvaltningen av denne arten i vårt land gjennom lang tid.

Synspunkter og innspill uten tilstrekkelig kjennskap til saken

Lundesaken har vært omfattet med interesse i ulike miljøer etter at den ble kjent gjennom artiklene i *Våre Rovdyr* og mediereportasjene i 2005-06. Mange

har hatt synspunkter på disse anliggender – både muntlig og skriftlig. Det som har preget en del av disse innspillene er at enkelte av aktørene har vist manglende interesse for å sette seg tilstrekkelig inn i hva denne saken dreier seg om – ikke minst vedrørende de faglige aspekter. Derfor har FVR flere ganger bedt om at de sju artiklene i *Våre Rovdyr* i 2005-06 blir gjennomgått før betraktninger blir brakt videre og konklusjoner blir trukket. Dette er anbefalinger som fortsatt er gjeldende.

En viktig oppgave for FVR er å følge med på hva som skjer innen forskningen og forvaltningen av våre rovviltarter. Når forholdene tilsier at det vil være nødvendig med spesielt søkelys på enkelte saker er dette en del av arbeidet knyttet opp mot formålsparagrafene. Innspill om hvilke anliggender foreningen skal beskjeftige seg med kommer jevnlig fra forskjellige hold. I forbindelse med Lundesaken har det innløpt instruksjoner om hvordan FVR skal engasjere seg – inkludert hva som bør skrives og gjøres, hvem som skal motta

henvendelser og når ting skal skje. Noen av detaljinstruksjonene grenser av og til mot det komiske. FVR sørger naturligvis for fokusering på saker som er relatert til egne vedtekter og foretar prioriteringer basert på tilgjengelige ressurser. Hvilke innfallsvinkler og problemstillinger det skal legges vekt på i skriftlige oppsummeringer i medlemstidsskriftet bygger på vurderinger i forhold til hva som er mest formålstjenlig – også når det gjelder saker relatert til forskningen på og forvaltningen av kongeørn.

Takk

Flere personer har bidratt med informasjon til denne artikkelen, bl.a. i forbindelse med medieoppslag og ringmerkingprosedyrer. Av ulike årsaker oppgis ikke deres navn. FVR er takknemlig for disse opplysningene. En takk rettes til naturfotografene Pål Martin Grønlien, Steinar Myhr og Sture Orrhult som velvilligst har stilt kongeørnfotografier fra hekke- og vinterlokaliteter til disposisjon i artikkelen.

ÅRSMØTE 2016

Foreningen Våre Rovdyr ønsker herved alle medlemmer velkommen til årsmøtet 2016.

Dato: 21.-22. mai.

Sted: Scandic Elgstua Elverum og Haugen gård i Julussdalen.

PROGRAM

Lørdag 21. mai

15.00-17.00 Årsmøte.

17.00-18.00 Foredrag: "Nysgjerrighet, naturglede og jakten på ny kunnskap: På tide å gi seg?" ved rovdryrforsker Petter Wabakken, Høgskolen i Hedmark avd. Evenstad.

19.00 Middag på Scandic Elgstua Elverum.

Søndag 22. mai

11.00 Avreise Scandic Elgstua Elverum til Haugen gård i Julussdalen.

12.00-15.00 Utflukt fra Haugen gård med guiding.

Påmelding: ii@fvr.no

Påmeldte må selv dekke utgifter for middag og eventuell overnatting. De som ønsker overnatting bestiller dette selv. Alle påmeldte vil få tilsendt mail med nærmere opplysninger om utflukten fra Haugen og sakspapirer til årsmøtet.

VELKOMMEN!

Oterøyene i vest

Tekst & foto: Rune Bjørnstad

Otere har alltid fascinert meg. Jeg så min første sporløype etter arten ved Deiffjellet i Østerdalen i 1991. Siden har oterbestanden i innlandet økt – mine erfaringer med dyra likeså. I november 2014 fikk jeg muligheten til å oppleve oter i et helt annet miljø. Bli med til det forblåste og værharde Shetland.

Shetlandsøyene

Spekket med historikk fra vikingtiden ligger denne øygruppen i det nordlige Skottland og 35 mil vest for Bergen. Shetland består faktisk av rundt 100 øyer hvorav 16 er bebodde. De værharde øyene er nesten treløse. Lyng, stein og gress dominerer landskapet. Øyene er kjent for sine store sjøfuglkolonier. Klimaet er mildt og fuktig. Bebyggelsen består hovedsakelig av steinhus. Av landpattedyr finnes f.eks. piggsvin, røyskatt og ikke minst oter.

Hvor kommer oterne fra?

Det finnes flere teorier om hvordan oterne kom til Shetland. En er at vikingene så på otere som verdifulle på grunn av pelsen og tok med seg dyr sørfra og østfra. Det er dog funnet beinrester av oter på Orknøyene, som ligger rundt 80 km sør for Shetland. Restene er datert til tidlig bronsealder (4000-2000 f.Kr.). Da man vet det var kulturell forbindelse mellom disse øygruppene på den tiden kunne oter sikkert blitt introdusert på Shetland med menneskelig hjelp allerede den gang.

Hensynsløs jakt

Ut fra et gammelt estimat fra Hans Kruuk, som jobbet med oter på Shetland fram til 1990-årene, var det på det tidspunktet rundt 1.000 dyr på disse øyene. Det var en livskraftig og sterk bestand. Slik har det ikke vært bestandig. Fortsatt lever det mennesker som kan fortelle om hensynsløs jakt på arten. Oterpelsen var verdifull og ettertraktet. Gamle oterfeller står fortsatt langs Shetlands kyster som monumenter over den tidligere etterstrebelen. I følge Kruuk har de en slående likhet med feller inuittene på Grønland brukte for å fange fjellrev. Resultatet av jakten ble det samme gamle som ellers i verden når menneskelig grådighet tar overhånd. Oteren forsvant nesten fra Shetland. I dag er situasjonen en annen. Menneskene her er stolte av disse dyra og har akseptert dem som en naturlig del av økosystemet. Oteren er også beskyttet i lovs form.

Otermøte

Før det ble lyst denne novemberdagen var vi på farten på øya Unst. «Vi» var

lokal oterekspert Brydon Thomason og undertegnede. Allerede i bilen fikk jeg min første leksjon: «Vi må forte oss. Den beste tiden er tre timer før og etter lavvann. Da er oterne mest aktive og da er strendene mest tilgjengelige». Sjelden har det vært mer nyttig med lokale krefter.

Det bar inn på private veier, gårdsplasser, gjennom grunder og over sauegjerder. Aldri et problem, for Brydon var oppvokst her og på fornavn med alle. Til slutt stanset vi på en vei som gikk gjennom et sauebeite. Derfra hadde vi god utsikt over en fjordarm hvor Brydon visste om ei familiegruppe. Så var det fram med kikkertene og landskapet ble saumfart.

Det tok ikke mange sekundene før jeg hørte: «There they are!». Og helt riktig. Noen hundre meter unna så vi tre oterhoder i vannet. De forsvant med jevne mellomrom og kom opp igjen etter 20-30 sekunder. «Vet du at de kan dykke ned til 10 meters dyp?». Brydon så spørrende på meg, som ristet på hodet. Han fortsatte:

«Men det vanlige er mindre enn tre meter. Der er fordi de vil unngå varmetap samt at de finner fiskearter som lever på bunnen som beveger seg saktere og er lettere å fange. Otere har jo ikke fett som isolerer sånn som f.eks isbjørn, så de er avhengige av en tett og ren pels. For å varme seg opp og stelle pelsen drar de til land hvor de spiser byttet – om det ikke er en liten fisk, da. Der ligger de gjerne i ei klynge for å unngå varmetap».

Vi sjekket vindretning og framkommelighet langs stranda. Med tunge sekker og godt mot gikk vi over vasstrukne beitemarker og skrevet over sauegjerdet. Etter forsering av en bratt skrent ned mot stranda var vi nede. Nå måtte vi være forsiktige, for oterne kunne fort se oss. Mens oterne dykket kunne vi gå. Tre otere dykker jo ikke samtidig, så det tok tid før vi kom fram til et gunstig sted med oversikt og skjul. Etter et kvarters tid kom otertispa svømmende mot land med mat i kjeften. Ungene hadde hun på slep. De gikk på land 70-80 meter unna. Vi nøt stunden med fine oteropplevelser. Kikkertene ble brukt flittig. Etter måltidet la dyra seg inntil og oppå hverandre, helt avslappet. Vi mente det var greit å lure oss litt nærmere. Med fotoutstyr og kikkert krabbet vi på alle fire langs stranda. Da bestemte otermor plutselig at nå skulle de flytte seg. Ikke nok med det, de kom rett mot oss!

Liggende på magen la jeg an kameraet på en liten stein og tok enkeltbilder. Den lave novembersola gav et bløtt lys på snutene deres. Da de passerte oss på 10 meters hold turde vi ikke engang kikke opp, men lå med ansiktene nede i den bløte tangen. Da

dyra var et stykke unna kunne vi reise oss. Vi var våte til skinnet, men med store smil.

På tilbaketuren fortalte Brydon at alle de små dammene med ferskvann var svært viktig for oterne. Der fikk de drikkevann og vasket pelsen fri for saltkrystaller. Han fortalte også at de hadde både sett og dokumentert oter som tok lunde. Hans Kruuk observerte også ei otertispe som hadde spesialisert seg på predasjon på kaniner. Disse ble tatt i jordhuler.

Ikke bare oter

Shetland har mer å by på enn oter. En har alle fuglefjellene og kulturen. I løpet av ei uke på Unst og andre øyer observerte vi hornugle (se fotografi), haveller, fjæreplytt, hauksanger, heilo, grønlandsmåke, varsler og mere til. Bare det å få oppleve et helt annerledes og spennende miljø var verdt turen. Vi så tilsammen 18 otere under oppholdet. En ting var å finne dem, noe helt annet var det å komme på rimelig kort avstand. For min del var naturopplevelsen viktigst. Og skal det bli et godt resultat må en ta hensyn. Som en nær bekjent har sagt: «En skal ha like god samvittighet når en kommer hjem som da en reiste ut.»

”

Med fotoutstyr og kikkert krabbet vi på alle fire langs stranda. Da bestemte otermor plutselig at nå skulle de flytte seg. Ikke nok med det, de kom rett mot oss!

HUBROENS SIDE FOR DE YNGRE

Illustrasjon: Viggo Ree

HUBROEN SPØR

1. Hva er det minste rovdiret vi har i Norge?

1. Snømus
2. Rødrev
3. Hønehauk

2. Hva gjør brunbjørnen om vinteren?

1. Fanger mat
2. Leker med andre bjørner
3. Ligger i hi

3. Hvor mye veier en kongeørn?

1. 10-12 kg.
2. 4-5 kg.
3. 1-2 kg.

4. Hva heter jerv på latin?

1. Gulo gulo
2. Lepus timidus
3. Lynx lynx

5. Hvor gammel kan en ulv bli?

1. 3 år
2. 15 år
3. 50 år

Send inn svarene dine til ii@fvr.no med navn og adresse. Merk emnefeltet "Hubroen spør". Vi trekker ut en vinner som vil få en premie i posten. Vi gratulerer Teodor fra Lillehammer med alle riktige forrige gang. En premie vil komme i posten!

VI VIL HA TEGNINGER!

Til neste nummer så vil vi gjerne ha en tegning som du har laget. Det må være av et rovdiret eller en rovfugl. Vi trekker ut en tegning som trykkes i neste blad. Send tegningen til: Foreningen Våre Rovdyr, Postboks 195, 2151 Årnes.

Lykke til!

Norsk naturforvaltning. Om våre nasjonalparker.

Av: Hans J. Engan, Tynset

Norge var for noen tiår siden i front innen naturforvaltning. Dette gjaldt både lovverket og oppfølgingen av dette gjennom en fungerende administrasjon. Vi fikk f.eks. Verdens første miljøverndepartement med Olav Gjærevoll som planlegger og første minister. Siden har forspranget gradvis forvitret. Det har skjedd under mange regjeringer og under miljøvernministre fra flere partier. Unntak har vært perioder med ministre som Olav Gjærevoll (Ap), Torbjørn Berntsen (Ap) og Børge Brende (H). Gro Harlem Brundtland (Ap) må også nevnes, men hennes innsats har kanskje først og fremst vært på det internasjonale plan. Forvitringen innenlands har også rammet våre nasjonalparker. Det er blitt stadig større sprik mellom grunnleggende lovverk og fungerende praksis. Beslutninger er blitt delegert og fragmentert, uten at nødvendige og fungerende kontrollmekanismer er blitt etablert. Resultatet er blitt vedtak og praksis som etter manges mening er direkte i strid med lovverket.

Norge er i dag i ferd med å bli en sinke på dette feltet, og ligger f. eks. også langt etter mange fattige land i Afrika og Asia. USA var først ute med ideen om nasjonalparker, og der står saken fortsatt sentralt når det gjelder nasjonal stolthet og identitet. Siden har de fleste land kommet etter i utviklingen. Man har ønsket å ta vare på sentrale nasjonale naturverdier for all fremtid. Felles for de fleste av dagens nasjonalparker er et totalt vern av landskap, flora og fauna, bl.a. med et totalforbud mot jakt. Ut fra økende kunnskap og økologisk forståelse brukes store summer for å restaurere opprinnelig dyreliv, fordi tidligere menneskelig virksomhet har skapt ubalanse mellom dyrearter, og dermed også ubalanse mellom dyre- og planteliv. Spesielt har slik ubalanse oppstått på grunn

av misforholdet mellom rovdyr og arter med høy formeringsevne, f. eks. hjortevilt.

I Norge har man ikke tatt slike vurderinger inn over seg. Våre nasjonalparker er over tiår blitt forandret til en form for «landskapsvernområder», først og fremst til bruk som beiteområder for rein og sau, samt som fritidsområder for turisme, jakt og fiske. De intakte økosystemene har i stor grad måttet vike for næringsinteresser og pressgrupper.

Med hjemmel i Naturvernloven av 1. des. 1954 la Statens naturvernråd i 1964 frem en «Landsplan for nasjonalparker i Norge», i første omgang gjeldende for 17 områder med spesielt viktige naturkvaliteter. Ved Kgl.res. 26. oktober 1967 ble det fastlagt såkalte «Alminnelige bestemmelser for nasjonalparker». Disse bestemmelsene er senere blitt supplert med egne Kgl.res. for de enkelte parkene. Den opprinnelige landsplanen er over tid blitt utvidet både hva gjelder antall og arealer. Men innholdet i landsplanen og de alminnelige bestemmelser ligger fortsatt fast.

De viktigste alminnelige bestemmelsene i Kgl.res. fra 1967 er bl.a. at landskapet og naturmiljøet i nasjonalparkene skal bevares i naturlig tilstand, og at dyre- og plantelivet skal få utvikle seg fritt. Pattedyr og fugler skal i alminnelighet være fredet, med unntak for småviltjakt som har vært bedrevet fra gammel tid. Motorisert trafikk til lands og til vanns og landing med luftfartøy skal være forbudt, med mindre det skjer i politi- eller sikringsøyemed. Gamle rettigheter til beite, fiske, jakt og reindrift skal kunne utøves «så fremt dette er forenlig med fredningsbestemmelsene». (NB!).

Den overnevnte Naturvernloven er senere blitt erstattet av Lov om forvaltning av naturens mangfold (Naturmangfoldloven) av 19. juni 2009, der formålsbestem-

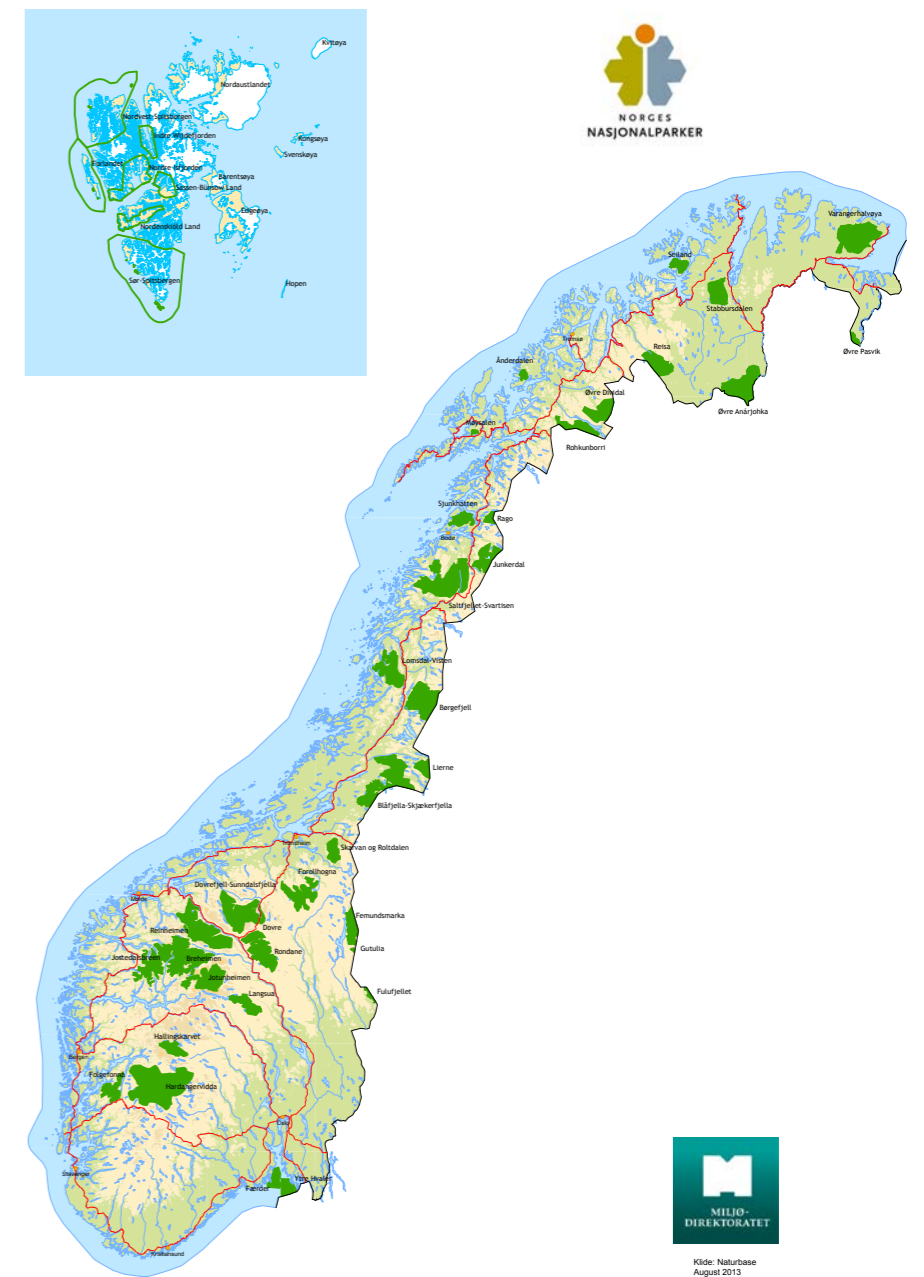
melsen bl.a. slår fast at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold, samt dens økologiske prosesser, skal tas vare på ved bærekraftig bruk og vern. Nasjonalparkenes status er ikke blitt endret av denne loven. Og det må være lov å si at spesielt i våre nasjonalparker burde Naturmangfoldlovens intensjoner stå sentralt i forvaltningen. Det er også viktig å merke seg at deler av Viltloven av 29. mai 1981 fortsatt står ved makt etter Naturmangfoldlovens tilkomst, bl.a. med et ufravikelig forbud mot bruk av motoriserte hjelpemidler ved jakt.

Aktuelt i slik sammenheng er en annen lovmessig nyskaping, nemlig Lov om statlig naturoppsyn av 21. juni 1996, hvor det bl.a. står at oppsynet (SNO) har rett til å ferdes med bruk av motorkjøretøy, båt eller luftfartøy når dette er nødvendig for utføring av oppsynets tjeneste. Loven vektlegger at dette «skal skje så skånsomt og begrenset som forholdene tillater». Direktoratet for naturforvaltning (DN/nå omdøpt til Miljødirektoratet), som har fått delegert ansvar for nasjonalparkene, har imidlertid kombinert denne loven med Forskrift om forvaltning av rovvilt av 18. mars 2005 (med senere tillegg og endringer), og har deretter på snedig vis brukt SNOs begrensede politimyndighet til å omgå forbudet mot motorisert jakt, bl.a. ved bruk av snøscooter og helikopter til felling av bl.a. rødlistearter som bjørn, ulv og jerv, for jervens vedkommende også i enkelte av nasjonalparkene(!). Dessuten har såkalte regionale rovviltnevnder åpnet nasjonalparker for lisensjakt på jerv, og har deretter delvis benyttet direktoratet/SNO til å fylle kvotene, bl.a. også med hiuttak og med motorisert sporing og jakt. Ved kritikk har DN påstått at dette ikke er jakt, men såkalt «forebyggende skadefelling», bl.a.

for å hindre skade på sau. Dette er tøvete ordkløveri, og jeg vil hevde at man skal være ganske forblindet og forført av næringsinteresser for ikke å innse at dette er i strid med overordnet lovverk for både viltforvaltning og nasjonalparker!

Det er ellers beklagelig å legge merke til hvordan forskjellige aktører hele tiden forsøker å undergrave lovverket for nasjonalparkene. Økende lokal forvaltning med bl.a. lokalt rekrutterte styre har vært viktig i denne utviklingen. Vi har f. eks. sett at enkelte av styrene har diltet etter de regionale rovviltnevndene, og bl.a. bifalt uttak av jerv i sin nasjonalpark (bl.a. Forollhogna). I noen parker har man også sett tendens til utglidning når det gjelder turisme og motorisert ferdsel. Dessverre må man kunne si at mange lokalpolitikere og lokale næringsinteresser synes å mene at naturen har liten verdi med mindre den kan omsettes i penger.

Sentrale myndigheter som er overordnet DN og oppsynstjenesten SNO bør snarest gå inn i dette sakskomplekset, både for å innskjerpe lovverket, og for å få ryddet opp i eventuelt tvetydige bestemmelser i dette. Det må bli slutt på DN's tøyning av lov og forskrifter. Man må få klargjort rangeringen mellom de forskjellige lover og de forskjellige forvaltningsnivåer, og også få stoppet rovviltnevndenes og fjellstyrenes forsøk på å overstyre deler av forvaltningen i nasjonalparkene. Slik forvaltningen har fått utvikle seg, vil jeg tro at det er ganske nødvendig at også Riksrevisjonen blir koblet inn i dette arbeidet. Jeg vil dessuten håpe at relevante organisasjoner kan gå sammen og bidra til at slike grep blir tatt snarest mulig.

En del av Hundejordet i Frognerparken i Oslo den 21. januar 2016. Dette er ett av flere steder i Oslo der det er tillatt for hundeeiere å slippe sine dyr året rundt – uavhengig av båndtvangsbestemmelsene.

Hund og hundeeier påførte en mann i Oslo legemsbeskadigelse med døden til følge i 2014

Sviktende rutiner var trolig årsaken til at hendelsen ikke ble fulgt opp av politi eller medier

Tekst & foto: Viggo Ree

En mann på 88 år havnet i januar 2014 i en situasjon da en hund tilhørende en uaktsom og ansvarsløs eier voldet vedkommende så betydelige skader at døden inntraff 15 dager senere. Den tragiske tildragelsen fant sted i Frognerparken i Oslo. Til tross for helsemyndighetenes involvering med behandling på Ullevål sykehus ble ikke saken brakt videre til politiet. Hendelsen ble heller ikke omtalt i mediene.

Denne januardagen for litt over to år siden hadde et av hovedstadens ektepar bestemt seg for å ta en spasertur i Frognerparken. Med bosted på Frogner er veien til dette kjente friluftsområdet ikke lang. Opp gjennom årene har det derfor blitt mang en utflykt langs en fast runde i denne parken for de to – både hver for seg og sammen.

Den skjebnesvangre fotturen

Paret la også denne januardagen i 2014 turen langs gangveien på nordsiden av parken. Denne veien ligger inntil et åpent areal nær Monolitten som kalles Hundejordet. På dette tidspunktet var det bare marker og snøfritt i Frognerparken. Hundejordet er ett av flere steder i Oslo der det er tillatt for hundeeiere å slippe sine kjæledyr året rundt – uavhengig av båndtvangsbestemmelsene. En forutsetning for at hundene kan løpe fritt her er at eierne til enhver tid har tilsyn med sine dyr. På informasjonsskilt til Oslo kommunes friluftsetat inntil Hundejordet står det bl.a.: "Eier/hundefører skal alltid ha god kontroll på hunden når den er løs".

Idet osloparet tok seg fram langs gangveien på nordvestsiden av det trekantete Hundejordet kom det løpende en stor, svart og langhåret hund. Den var svært aktiv og forflyttet seg raskt fram og tilbake i området. Rundt hundens hals eller kropp var det festet en langline på om lag 20 meter. Denne hang på slep etter dyret mens det løp. Eieren holdt følgelig ikke i den andre enden av linen. Det er ikke uvanlig at hunder slippes med løse Halsbånd eller liner hengende etter seg. Paret så ikke noen som kunne oppfattes som eier av denne hunden i Hundejordet-området mens dyret hastet og bykset omkring, men tenkte ikke stort over det og fortsatte langs gangstien.

Kort tid etter kom den store hunden løpende mot paret bakfra. Den passerte de to på kloss hold – og nærmest mannen som gikk til venstre for sin ektefelle. I det hundens slengende langline passerte 88-åringen surret den seg rundt beina hans. Dette skjedde svært raskt. Det er fort gjort å miste balansen når beina ikke kan beveges, og det var nettopp det som skjedde. I det hunden løp videre ble mannen brått revet over ende. Han fikk ikke tatt seg for under fallet og med stor kraft traff hodets høyre side den harde grusveien. Hans kone så hele opptrinnet på kort avstand og fikk umiddelbart tatt hånd om sin mann. Han blødde og ynkete seg etter det brutale fallet – og var ut og inn av bevissthet. Andre turgåere i

Hundeeiere med sine dyr på vei til og fra Hundejordet i Frognerparken den 21. januar 2016. Dette er et populært sted i hovedstaden for frislipp av hunder.

nærheten kom til og kort tid etter dukket også hundeeieren opp. Mannens ektefelle ropte til tilskuerne at det måtte ringes etter ambulanse, og dette ble gjort av eieren til den store hunden.

Livstruende skader

Sykebilten kom rimelig raskt til stedet via Monolittveien, som befinner seg rett nord for grusveien ved Hundejordet. Like ved er det også en rundkjøring. 88-åringen ble fraktet rett til Ullevål sykehus. Hans kone var med i ambulansen. På sykehuset ble det konstatert at han hadde flere brudd på kraniet, kjevebrudd og brudd i skulderen. Hodeskadene var så betydelige at det omgående var påkrevet å operere for hjerneblødning, og han ble lagt i respirator. Hvis dette ikke hadde funnet sted ville han ha dødd i løpet av kort tid eller etter få timer. Operasjonen var omfattende. I de etterfølgende dagene lå 88-åringen i koma. Ved ett tilfelle åpnet han øynene i noen sekunder og gav sin kone et lite håndtrykk. Etter 15 døgn i ubevisst tilstand døde mannen på sykehuset.

Sviktende eller mangelfulle rutiner på sykehuset

På Ullevål sykehus hadde ansatte oppfattet at 88-åringens skader skyldtes et fall. Mennesker i ulike aldre kan ramle over ende rett som det er. At eldre personer faller er ikke uvanlig. Det kan skyldes sviktende helse og f.eks. glatt eller ujevnt underlag. Mannen som ble revet over ende av hunden i Frognerparken var imidlertid i god fysisk form tross sin høye alder. Da han ble innlagt på

sykehuset sørget imidlertid personalet aldri for å undersøke hva som hadde skjedd i tilknytning til fallet i Frognerparken. Det er forståelig at man på et sykehus må handle raskt når man skal ta hånd om skadete mennesker og at det kan være prosedyrer som ikke alltid blir fulgt tilfredsstillende opp under kritiske situasjoner. Men på slike steder burde man i hvert fall vite at pårørende ofte er i sjokk eller på andre måter har problemer med å gi adekvate muntlige opplysninger når noe alvorlig har rammet deres nærmeste. På sykehuset ble 88-åringens ektefelle noe senere denne skjebnedagen bedt om å komme seg hjem for å hvile. Hun gikk fra Ullevål tilbake til Frogner "i en tåkedis" – for å bruke hennes egne ord.

Man registrerer jevnlig at det blir stilt kriseteam med psykososial oppfølging til disposisjon for både offer og pårørende når ulykker rammer flere mennesker. Da blir det som regel sørget for systematisk gjennomgang av hendelsesforløpet med involverte personer. Siden dette ikke skjedde etter den dramatiske hendelsen i Frognerparken i 2014 kan man spekulere i om årsaken kan være at det den første dagen kun var én pårørende til stede på sykehuset. Det må dessuten være betimelig å spørre om klarlegging av årsakene til et slikt fall hadde uteblitt om det var en ung mann som hadde blitt påført tilsvarende skader.

Rutiner må åpenbart ha sviktet eller vært mangelfulle siden sykehuset aldri klarte eller sørget for å innhente opplysninger om

Ett av Oslo kommunes informasjonsskilt ved Hundejordet i Frognerparken. Legg merke til ordlyden i den øverst oppførte ordensregelen som gjelder for området.

at det var en hund og en hundeeier uten kontroll på sitt dyr som hadde forårsaket det skjebnesvangre fallet i Frognerparken. Om denne informasjonen hadde tilflytt de sykehusansatte hadde det muligens kvalifisert til en videreformidling om den uansvarlige hundeeieren og den fatale episoden til i første rekke politiet. Det er som regel høy terskel for at et sykehus kopler politiet inn i saker, men det er en naturlig nok ulike oppfatninger om hvor langt man skal verne om taushetsplikten. Når det dreier seg om alvorlige personskader grunnet ansvarsløst og lovstridig hundehold burde det være av interesse og betydning også for lovens håndhevere. Om saker dreier seg om mer enn rene ulykker blir det gjerne igangsatt etterforskning. Får eksempelvis et sykehus inn en bevisstløs person med stikkskader i kroppen eller mennesker med tydelige skader etter voldshandlinger vil det være utenkelig at politiet ikke kommer inn i bildet.

Avskjed med den døde

Bisettelsen til 88-åringen fant sted i nærvær av den nærmeste familie. Først noen dager senere ble dødsannonsen offentliggjort. En nekrolog fortalte om mannens utdannelse,

betydelige yrkeskarriere og innsats for fedrelandet i ulike sammenhenger.

Lovbrudd

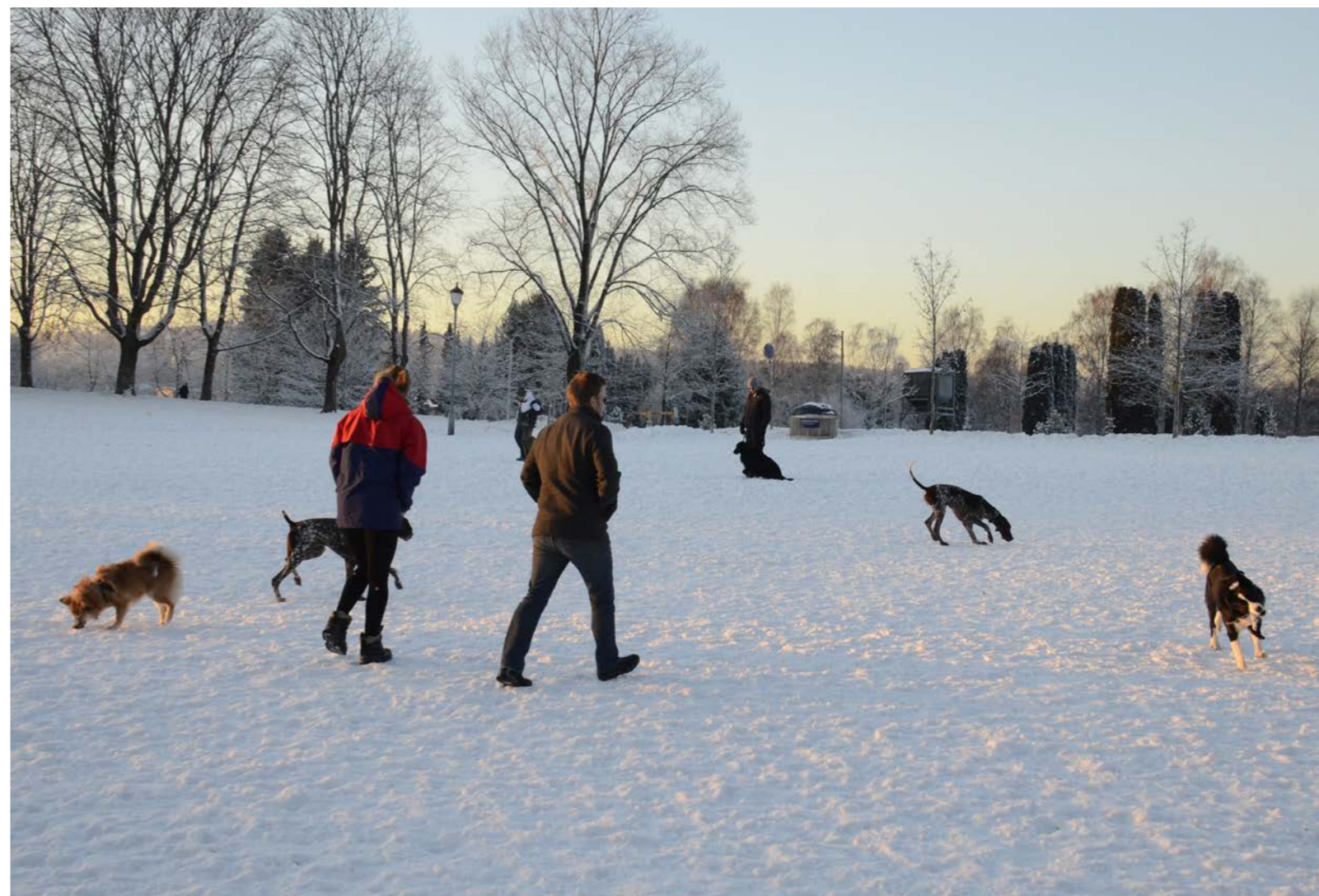
Den katastrofale hendelsen i Frognerparken representerer ulike brudd på norsk lovgivning. I Hundelovens (Lov om hundehold) § 3. *Generelt aktsomhetskrav* står det: "En hundeholder skal vise aktsomhet for å unngå at hunden voldrer skade på folk, dyr, eiendom eller ting. Hundeholderen skal sørge for at hunden eller hundeholdet ikke er til urimelig ulempe for folk, miljø eller andre interesser. Blant annet skal hundeholderen søke å avverge at hunden eller hundeholdet skaper utrygghet for andre." I § 4. *Alminnelige regler om sikring av hund. Vilkår for å la hund være løs* står det bl.a.: "Hunder kan være løse bare når de a) blir fulgt og kontrollert på aktsom måte, eller er forsvarlig inngjerdet på et sted som ikke er åpent for allmenn ferdsel" – og videre: "Hundeholderen skal påse at hunden ikke farer mot, hopper på, forfølger eller stiller seg i veien for folk som ikke godtar dette." Når det gjelder Hundelovens § 4 så er den straffesanksjonert, jf. lovens § 28 *Straff*. Det er § 3 – "moralparagrafen" – som gir et klart signal om hundeeiernes ansvar.

Det bør også være naturlig å vurdere om paragrafer i Straffeloven er relevante i tilknytning til denne saken. Eieren av hunden i Frognerparken denne skjebnesvangre januardagen i 2014 har gjennom manglende aktsomhet påført 88-åringen et fall slik at han pådro seg kraniebrudd med dødelig utgang. Endringer i Straffeloven fant sted den 1. oktober 2015. Den blir omtalt som 2005-loven siden det tok 10 år før den nye trådte i kraft. Det er følgende Straffelovens tidligere paragrafer som var gjeldende for to år siden. I dette tilfellet kan § 228 og § 229 omhandlende legemsfornærmelse og legemsbeskadigelse med døden til følge være av betydning. Straffelovens § 239 (dagens § 281. *Uaktsom forvoldelse av død*) vil også kunne være sentral i denne saken. Her står det: "Den som uaktsomt ved bruk av våpen, ved motorvogn eller på annen måte forvolder en annens død, straffes med fengsel inntil 3 år eller under særdeles skjerpene omstendigheter inntil 6 år. Under særdeles formildende omstendigheter kan bøter anvendes."

Ingen interesse for hendelsen i *Aftenposten*

I tiden som fulgte etter 88-åringens påførte hjerneskade og død var de pårørende naturlig nok sterkt preget av den forferdelige hendelsen. Det var en viss kontakt mellom familien og hundeeieren, men dette opphørte etter noen dagers e-postkorrespondanse. Parets datter forfattet noe senere en tekst formulert som et leserinnlegg og sendte det til *Aftenposten*. I ettertid har det vært en viss usikkerhet knyttet til hvor i avisen dette skriftlige bidraget ble sendt. Siden svar ble mottatt er det mest sannsynlig at det kom fra debattredaksjonen. Overskriften på den innsendte teksten var "En bønn til hundeeiere". Her beskrev datteren det som hadde funnet sted – og med klare henstillinger til hundeeiere om å utvise aktsomhet ved benyttelse av langliner når dyrene slippes løs. Teksten var like mye rettet inn mot andre som oppholder seg på eller ved slike friarealer for hunder med tanke på farer knyttet til denne type aktiviteter.

Den innsendte teksten ble ikke tatt inn som et leserinnlegg i *Aftenposten*. Å få akseptert bidrag til debattsidene her er ikke lett grunnet bl.a. den betydelige mengden av innlegg som hele tiden sendes inn til denne avisen. I e-posttilbakemeldingene fra avisen til datteren kom det klart fram at det ikke var noen interesse for å gjøre noe med den mottatte informasjonen. Her framkommer

Hundeeiere med sine dyr på Hundejordet i Frognerparken den 21. januar 2016. På ettermiddagen denne torsdagen kunne man se opptil 10 hunder samtidig mens de løp rundt og utfoldet seg på jordet.

det altså at en hund og dens eier har påført en person legemsbeskadigelse med døden til følge. For mange er det ubegripelig at en slik dramatisk hendelse med dødelig utgang ikke er blitt vurdert som en nyhetssak. Jeg har for øvrig fått oversendt datterens tekst under overskriften "En bønn til hundeeiere". Den er realistisk og godt skrevet.

Bruken av langliner

En vesentlig faktor når hunder blir utstyrt med langliner er at de har følelsen av å være løse og ha frihet, men at eierene allikevel har kontroll på sine dyr. Dette brukes blant annet i treningsøyemed. Noen hunder uten hålsbånd eller langline stikker gjerne av, men holder seg mer på plass om de har dette utstyret påfestet. Ved en av hundeskolenes ble det opplyst at det ikke er uvanlig at hunder med langliner slippes helt fri og at det da kan oppstå kjedelige episoder. Uhell kan skje når langliner fester seg rundt

folk. Da kan både hunder og mennesker få brannsåre.

Søk på internett framskaffer ikke mye informasjon om skader på mennesker grunnet bruk av langliner. At det er kunnskap om disse farer innen hundemiljøene kommer imidlertid fram enkelte steder. En nettside (<https://snofte.wordpress.com/2014/10/>) har en interessant tekst om dette temaet: "*Langline er ikke et fullgodt alternativ til å løpe løs. Langliner surrer seg lett rundt beina til hunder og mennesker. Dette kan gi store skader, samt brannsåre. Jeg er alltid veldig på vakt dersom hunden min treffer noen i langline på tur. Det skal utrolig lite til før den vikler seg rundt noe. I tillegg kan enden på lina få en ganske ubehagelig snert på seg (som en pisk) dersom hunden løper fort. Langline er heller ingen garanti for at man klarer å hindre at hunden løper bort til fremmede mennesker/hunder. Det krever*

enorm tilstedeværelse og konsentrasjon fra eier for å trække på lina i rett tid. Eierne må også til en hver tid posisjonere seg slik at man er nær enden av lina." (hundens navn er skiftet ut med "hunden min"). Denne teksten er åpenbart skrevet av en hundeeier som er seg sitt ansvar bevisst ved bruk av langline.

Andre farlige hundeliner

En type hundebånd er de såkalte flexilene. De skal fortrinnsvis festes til sele. På en nettside (<http://gooddog.no/2011/05/farlig-flexiline/>) er det informasjon om uheldige sider ved bruk av dette utstyret. Her er to av tekstene: "*Farlig for mennesker. Når hunden blir glad eller redd, vimser den gjerne rundt som en propell frem og tilbake mellom ben, sykler, bordben og stoler. Det er ikke uvanlig at linen surrer seg fast og velter overende både barn, gamle damer og møbler. Dette er klart ubehagelig for både de som hilser på, og hunden, og skaper unødige*

mye stress." – "Skader. Det er skremmende vanlig med skader i forbindelse med bruk av flexiline. Det aller vanligste er brannskader i hendene når hundeføreren i panikk tar tak i linen fordi stoppknappen ikke fungerer. Brannskader på bena er også en klassiker når folk står i veien og har bare legger når hunden kaster seg rundt i en skarp sving. Skader i ansiktet begynner å bli et stadig større problem siden flexiline nå også selges til store hunder, og linen har en tendens til å gå i stykker ved for sterk belastning. Når hunden løper i full fart løsner linen eller festet fra halsbåndet, og kommer tilbake som et prosjekttil som skader øyne og ansikt."

Hunder som skader eller dreper mennesker

At hunder skader mennesker er ikke noe oppsiktsvekkende i vårt land. Årlig blir om lag 5.000 hundebittskader i Norge behandlet av leger. Det tilsvarer et snitt på 13-14 personer som hvert døgn blir angrepet og alvorlig kvestet av hunder. I tillegg kommer mørketall der folk som blir bitt ikke sørger for profesjonell medisinsk behandling. Gjennom de siste 22 årene har i alt tre menneskeliv gått tapt grunnet angrep og bittskader fra hund i Norge. Det siste tilfellet fant sted i Sør-Trøndelag i 2014 – etter hendelsen i Frognerparken dette året.

Medienes strategier og påvirkning

Svært få av hundebittskadene blir omtalt i norske medier. Det kan være flere grunner til det. En vesentlig årsak er utvilsomt den betydelige posisjon hunden har i mange miljøer her i landet – ikke minst som kjæledyr og i forbindelse med jakt. Dyrets relevans for blinde og svaksynte samt eksempelvis politiarbeid og minesøk er og av stor verdi. Hunden er følgelig veldig godt beskyttet i Norge. Hendelsen i Frognerparken i 2014 som medførte at et menneske mistet livet var ikke av interesse for pressefolk i en av landets største aviser.

Man kunne jo tenke seg at denne forferdelige episoden forårsaket av hund og hundeeier i hvert fall hadde resultert i en liten smånotis ute i avisen, men noe slikt fant altså ikke sted. Når noen finner ulvespor i nærheten av en barnehage blir det med en gang store medieoppslag. Hvilke førstesi-

fingeren. Ikke et ord om hendelsen kom i mediene. Da en gutt i 2000 stakk deler av ene hånden inn i ulveinnhegningen på Langedrag og mistet to fingertupper resulterte det i førstesideoppslag og omfattende reportasjer i mange av landets aviser.

Møtet med enken

Via de to mellompersonene kom jeg i begynnelsen av desember 2015 i kontakt med 88-åringens enke. Hun hadde på forhånd gitt uttrykk for at et møte mellom oss gjerne kunne finne sted. Møtestedet ble Hundejordet i Frognerparken den 21. januar 2016. Her ble jeg vist stedet der hennes mann ble revet over ende av hunden med langlinen. Det gjorde et sterkt inntrykk å se henne stå og skue mot Vestre Gravlund der hennes mann

hviler bare noen få hundre meter fra grusveien ved Hundejordet.

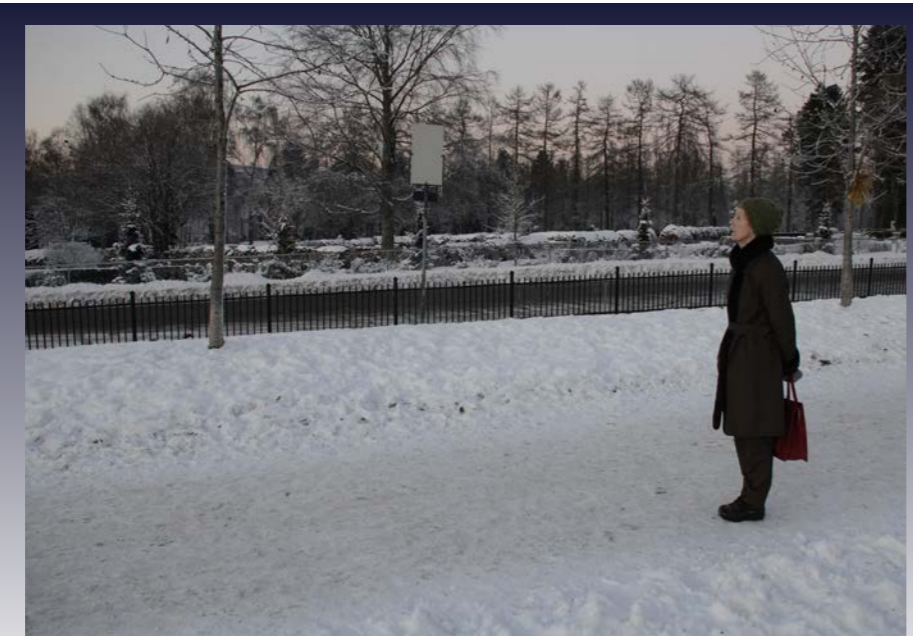
Lærdom til gagn

Når en person i Norge blir påført legemsbeskadigelse med døden til følge grunnet uaktsomt hundehold vil mange ta det for gitt at det vil medføre politietterforskning, eventuell tiltale og omtale i mediene. Det skjedde utrolig nok ikke i tilknytning til Frognerparken-episoden. Sviktende rutiner i kombinasjon med tilfældigheter er trolig hovedårsakene til at dette så langt har vært en ukjent sak for de fleste. Min artikkel om de fryktelige hendelsene i januar 2014 er ment som en påminnelse om hvordan enkelte systemer fungerer – eller ikke fungerer – i vårt land. Om mitt bidrag kan føre til at lignende tragedier i framtiden kan få et noe annet etterspill vil det forhåpentligvis gjøre tilværelsen noe lettere for de etterlatte. Litt ekstra lærdom i ulike miljøer kan ikke være til ulempe. Det er opp til ansvarlige myndigheter å vurdere om Frognerparken-saken skal bli gjenstand for en nærmere undersøkelse og oppfølging.

der som hadde kommet om en ulv hadde forårsaket tap av menneskeliv i Norge er ikke vanskelig å forestille seg.

Mediene er også svært aktive når det gjelder å få på plass reportasjer om sauer som blir drept eller skadet av store rovdyr. Det er svært lite som skal skje i skadesammenheng før det blir store oppslag i avisene, særlig lokalavisene. Ett ulvedrept lam er nok til at det blitt gitt fellingstillatelse på denne rødlistearten. At det dør over 1.000 sauer hvert døgn under beitesesongen uten at rovdyr er inne i bildet står det omtrent ingenting om i norske aviser. Det ties ihjel. Politikk og næringsinteresser spiller vesentlige roller i disse sammenhenger.

Mitt kjennskap til den rystende hendelsen i Frognerparken i 2014 fikk jeg gjennom to informasjonsledd. Det skjedde i 2015. Samme dag jeg mottok opplysninger om 88-åringen ble jeg gjort oppmerksom på at en hundeeier i Vestby like før hadde fått ødelagt sin høyre tommel da han skulle prøve å skille sin og en annen hund under et basketak. Hans egen hund hadde bitt av og svelget den ytterste delen av tommel-

Enken på gangveien inntil Hundejordet i Frognerparken den 21. januar 2016 nøyaktig der 88-åringen i januar 2014 ble påført dødelige skader av en hund tilhørende en uaktsom og ansvarsløs eier. I bakgrunnen ligger Vestre gravlund der hennes mann er stedt til hvile.

Ulvefondet

Vi trenger midler i kampen for ulven!
Vil du støtte ulvefondet med et beløp?
www.fvr.no/ulvefondet

UTLEIE AV HAUGEN

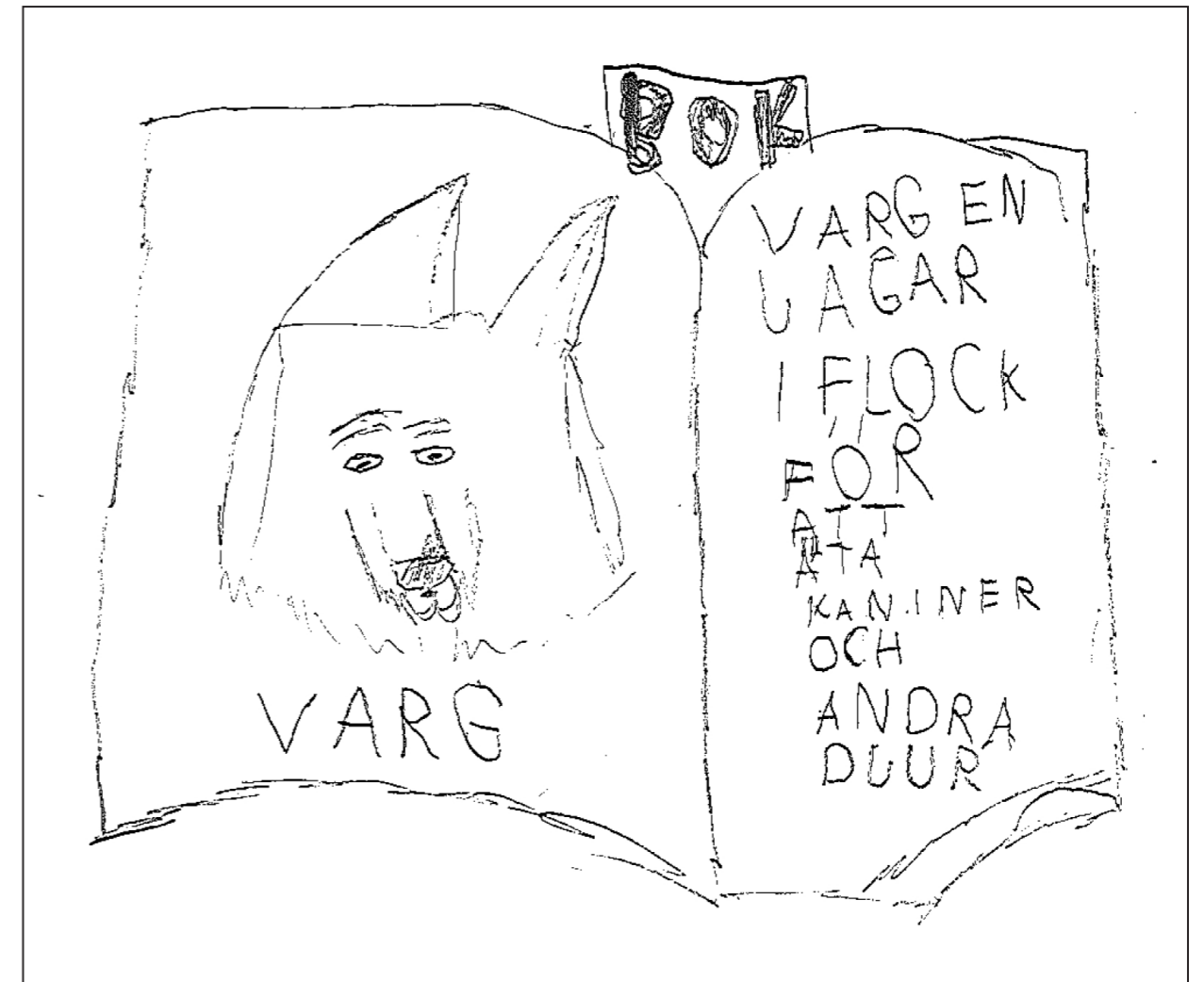
Foreningens egen fritidsbolig i Julussdalen leies ut. Huset ligger perfekt til for friluftsliv og store naturopplevelser!

Sted: Haugen gård, ca. 40 min fra Elverum.

Fasiliteter: Strøm, innlagt vann, bad, kjøkken, 8 overnattingsplasser.

Pris: 200 kr pr. natt pr. person, 500 kr. pr. natt for 3 eller flere.

Send mail til ii@fvr for å avtale leie, for nærmere beskrivelse av ankomst og avtale om henting av nøkkel.

Tegning av Olof Nilzen, 6 år.

Besøk på Haugen i Julussdalen

Av: *Tor Arild Esperås*

Vi bestemte oss for å reise østover til hedmarksskogene for å finne spor og tegn etter ulv og andre store rovdyr, og hva var vel mer naturlig enn å leie seg inn på fritidseiendommen til Foreningen Våre Rovdyr som så å si ligger midt i smørøyet?

Forventningene var store, som de alltid er når kursen settes østover. Og ikke uten grunn. Vi hadde ikke kommet fram til Haugen før det første ulvesporet kunne besiktiges. Ulven hadde krysset Julussdalveien ved krysset inn til eiendommen.

Vi kom fram til fritidsboligen ganske sent, så det ble bare en liten runde rundt bordet for å bli enige om morgendagen. Jeg våknet og så på klokka – og skjønnte ikke noe annet enn at det var grisetidlig på morgenen. Kaffen ble kokt, og turen gikk til Osensjøen for å kikke etter ulvene i Slettås-flokken som ifølge en bekjent hadde vært mye på sjøisen den siste tiden. Men det er jo slik med disse dyrene at de ikke akkurat kommer og viser seg fram på bestilling.

Da vi kom tilbake til Haugen fikk vi se eiendommen for første gang i dagslys. For

en trivelig plass! Den ligger pent til oppe på enden av en lang morenerygg, med utsikt ned mot elva og utover noen jorder hvor vi hele tiden forventet å se skrubben stryke forbi i pent trav. Resten av dagen gikk med til kjøring for å se etter sportegn i naborevirene. Først var hard skare med 1-2 mm rimsnø oppå, så det var vanskelig å få øye på sporene. Men det skarpe synet til Anette Trydal registrerte et spor. Det viste seg at fire ulver fra Julussa-flokken hadde krysset veien på heia mellom Rendalen og Deset. Videre oppover mot Flendalen så vi flere sporkryssinger med bl.a. revirmarkering i veikanten – samt flere kryssinger av jerv. Dagen ble avsluttet med bål og svartkjele i nordenden av Flenkjølen i håp om å høre Osdalsflokken i mørkningen, men knitringen fra bålet ble vår underholdning.

Vi hadde kontakt med Erling Mømb som hadde fått melding om ulvespor i Letjenadalen, en liten kjøretur fra Haugen. Rei-

sefølget, som besto av min samboer Hege Andreassen, mine to søskenbarn May Britt Trydal, Anette Trydal samt undertegnede, møtte Erling et lite stykke fra der sporene var meldt. Vi fant raskt frem og bestemte oss for å følge et av sporene da det var et stort virr-varr av spor.

Som nevnt var det litt dårlige sporforhold, så det var til tider ganske vanskelig å følge det samme dyret hele veien. Men det viktigste denne dagen var å finne mest mulig av ulvenes ekskrementer, som sendes inn til DNA-analyse for å se om flokken kanskje kan bestå av mer enn fem dyr. Erling var nemlig ute på vegne av høgskolen på Evenstad, som har som oppgave å overvåke den norske ulvebestanden. Det slo meg, mens jeg sto og så på Erling putte ekskrementer oppi de gjennomslitte sip-posene, at dette må jo være verdens beste drittjobb!

Etter hvert som vi sporet så vi flere

revirmarkeringer og et veldig virr-varr av ulvespor. Erling uttalte at det kunne ligge et kadaver et sted i dette terrenget. Denne meget spordrevne mannen hadde ganske så rett. Vi gikk litt lenger fram, og der fant vi restene av en elg som ulvene hadde tatt. Fantastisk! Dette er naturen i sin brutale virklighet, sånn som den skal være. Området ble gransket og besiktet med stor interesse. Det viste seg å være en kalv – etter kjevene å dømme og det som ellers var igjen av dyret. Dette strider mot oppfatningene og mytene om at ulven dreper elg for moro skyld.

Noen av sporene bort fra kadaveret gikk i retning av der bilene sto, så vi fulgte på og endte faktisk nesten opp der vi begynte. Vi sa adjø og takket Erling for at vi fikk være med. På veien tilbake til Haugen fant vi spor etter ulv som hadde krysset veien.

Turen gikk mot slutten. Det ble lørdag

formiddag og vi oppholdt oss i Foreningen Våre Rovdyrs fritidsbolig på Haugen. Mens Anette var på vei ut i bilen for å hente noe kom hun styrtende tilbake til huset og sa at vi måtte komme ut for å lytte. Vi kom oss ut på tunet, og da høstes lyden fra flere ulver som ulte for full hals et stykke sørøst for Haugen. Denne lyden har jeg drømt om å høre siden jeg var ca. én meter høy. Ikke et ord blir sagt. Inntrykkene ble sugd inn som vann på en svamp.

For et utrolig bra tilbud til medlemmer! Vi kan altså leie oss inn på en fritidseiendom som ligger midt i et ulverevir. Her farter jerven og bjørnen forbi, og er man heldig kan man også finne spor etter gaupe – som desverre har hatt sterk nedgang de siste årene. For mennesker som er interessert i naturen og alt som lever i den er dette en ideell plass, spesielt for oss som holder til i de rovdyrfattige agderfylkene. Jeg oppfordrer folk til å bruke dette tilbudet!

T-SKJORTE

Koksgrå med ulveakvarell malt av Viggo Ree.
Tekst: Ulven - en naturlig del av norsk natur.

Helga Riekeles
E-post: helgariekeles@me.com
Tlf.: 99 60 72 09

Stein Karlsen
E-post: stei-ka3@online.no

Vi har fremdeles en del str. i S, XL og M.

100 kr. per stk. + porto.

KLISTREMERKER

10 kr per stk. + porto.

FORENINGEN VÅRE ROVDYR

Postboks 195
2151 Årnes
E-post: fvr@fvr.no
Web: www.fvr.no

FVR@FVR.NO

STYRELEDER

Lennart Fløseth
lf@fvr.no

KASSERER

Morten Ree
mr@fvr.no

STYREMEDLEMMER

Espen Rolv Dahl
ed@fvr.no

Rune Karlsen
rk@fvr.no

Erling Mømb
em@fvr.no

Christin Valsjø
cv@fvr.no

VARAREPRESENTANTER

Toril Andresen
ta@fvr.no

Kay-Arne Glitre
kg@fvr.no

Berit Helberg
bh@fvr.no

Bjerg Eva Öhlin
bo@fvr.no

DAGLIG LEDER

Ingvild Elise Ihle
ii@fvr.no

RÅDGIVER

Berit Lind
bl@fvr.no

INFORMASJONSKONSULENT

Viggo Ree
vr@fvr.no

DRIFTSKONSULENT

Geir Sjøli
gs@fvr.no

FAGKONSULENT

Arne Flor
af@fvr.no

FORENINGENS FORMÅL

- arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdynenes rolle i naturen og deres behov for egnete biotoper
- støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
 - artenes reproduksjonstid
 - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
 - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

BIDRAG TIL FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 16.800 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfylt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgiroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

KONTINGENTSATSER

Seniormedlem min. kr. 250,-
Seniormedlem + familiemedlem(mer)..... min. kr. 300,-
Juniormedlem (under 18 år) min. kr. 100,-
Bedriftsmedlem min. kr. 1000,-

Medlemskap inkluderer alle årlige utgitte hefter av *Våre Rovdyr*.

Kun abonnement på *Våre Rovdyr* kr. 250,-
Kontonr. 2800 11 12149

Member/subscription abroad: NOK 300,-

Sparebanken Sor, Arendal, Norway

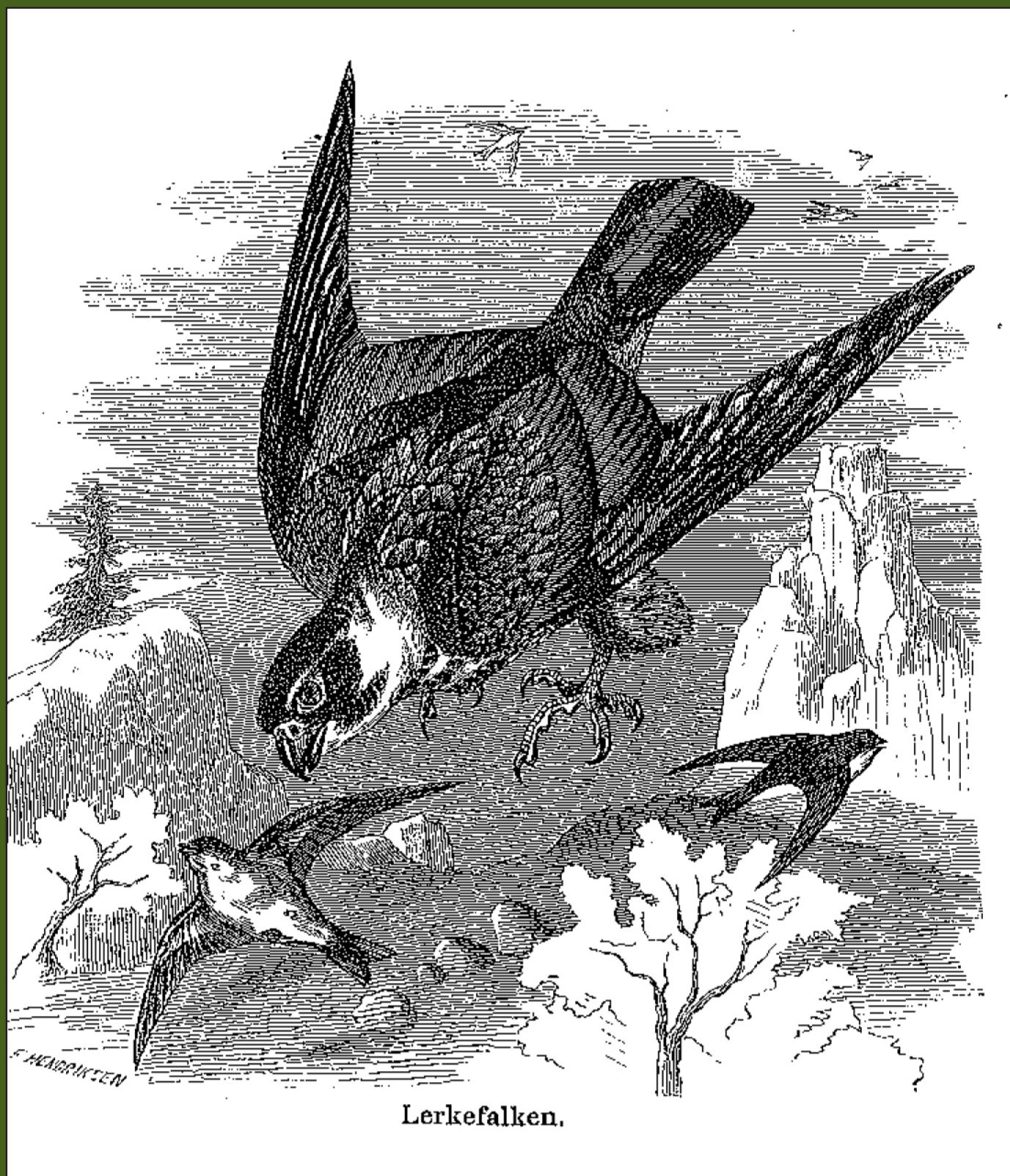
SWIFT/BIC-code: SPSONO22

IBAN number: NO8728001112149

ULVEFONDET

Kontonr. 2800 10 08317

Ulvefondet støtter forskning, infoarbeid og prosjekter for å redde ulven i Norge.
Gi ditt bidrag til Ulvefondet i dag!

Dyrenes liv - Typiske skildringer av Birgitte Møller. «Frem» Det nordiske forlag. Bogforlaget: Ernst Bojesen. Kristiania 1900.